№ 176 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 13 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1909

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 13 ՕԳՈՍՏՈՍԻ № 176

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թղթակցելու գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10–2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
[illegible]
Յայտարարութիւնների համար վճարում են [illegible] 10 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 228.

[illegible]

778. 1—1

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ
Օգոստոսի 1-ից
ՏԵՂԱՓՈԽՎԵԼ Է
ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆ
Սերգիեվսկայա փող. (Սոլոլակ) տուն Ներսիսեան դպրոցի, № 5.

ԿՈՉ

Թիւրքաց Հայաստանի հայ աղքատներին օգնող ՀԱՆԳԱՆԱԿԻՉ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԸ, վերսկսելով իր գործունէութիւնը, Կայսերական Բարձր կառավարութիւնից ստացած թոյլտւութեան համաձայն, սրանով կոչ է անում Կայսրութեան բոլոր հայ ազգաբնակութեանը՝ փութալ օգնութեան ձեռք կարկառել Թիւրքաց Հայաստանի տառապեալ և աղէտեալ հայ ժողովրդին, մանաւանդ Ադանայի սոսկալի ջարդերից յետոյ անօգնական, անտէր մնացած թշուառ որբերին։

Անօրինակ է պատմութեան մէջ և սոսկալի այն աղէտը, որին ենթարկվեց Ադանայի և շրջակայքի հայ ժողովուրդը։ Եւս առաւել ուրեմն բարոյական ահագին պարտականութիւն է ընկնում Ռուսաստանի և այլ տեղերի հայ ժողովրդի վրա փութալ ամոքել դառն վշտերը, սրբել աղի արտասուքները և փրկել անտէր, անօգնական մնացած որբերին։

Նուէրները պէտք է ուղարկել Հանգանակիչ Մասնաժողովի անդամ-գանձապահ Առաքել Սարուխանեանին այս հասցէով. Тифлисъ, Контора А. И. Манташева и Ко, Аракелу Саруханяну. Tiflis, Société Mantacheff et. C-ie, A Saroukhan. (Կ. Տ.) առ. 595. 10—0

Բագուի հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցների
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ
յայտնում է ի գիտութիւն բոլոր խնդրատու ուսուցիչներին, որ դպրոցների ուսուցչական խմբերն արդէն կազմված են և նորընտիր ուսուցիչներին պաշտօնական հրաւիրագրեր են ուղարկված։
առ. 780. 1—1

ԴՊՐՈՑ-ՊԱՆՍԻՕՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
Ս. Վ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ-ԵՐԿԱՅՆԱԲԱԶՈՒԿԻ
(Միխայլովսկի պրոսպ. №138, սեփ. տուն)
Բացի բոլոր անհրաժեշտ առարկաներից բոլոր կրթական հաստատութիւնները մտնելու համար՝ սովորեցնում են նոր լեզուներ, ձեռագործ, նկարչութիւն, մէտկա, մարմնամարզութիւն, գծագրութիւն, երգեցողութիւն։ Երեխաների ընդունելութիւնը օգոստոսի 15-ից։ Պարապմունքները սկսվում են սեպտ. 1-ից։
(Հ. Շ. Ե.) առ. 782. 3—1

Երևանի Թեմական դպրոցի բարձր դասարանների համար հարկաւոր են՝ Ռուսաց լեզուի, հայոց գրականութեան, ռուսաց, հայոց և ընդհանուր պատմութիւնների
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ
Բարձրագոյն կրթութեամբ
Ռուսաց լեզուի, գրականութեան համար դասագինը 65 ր., պատմութիւնների համար 60 րուբլի։
Տրվում է մինչև 24 օգս. ցանկացողները դիմեն հեռագրով հոգաբարձութեան։
779. առ. (Հ. ու. Շ.) 3—1

Օգոստոսի 1 ից
ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶՈՒՄ
ԱՐՍԷՆ Վ. ԴԻՑԿԱՐԽԱՆԵԱՆՑԸ
ԲԱՑԵԼ Է
ԳՐՔԵՐԻ ԵՒ ԹՂԹԵՐԻ
Վաճառանոց։
(առ.) (օ. մ.) 659 25—12

ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

Խօսելով Վարագի յօբելեանի մասին, մենք յայտնեցինք, որ դիտաւորութիւն կայ վանքական հողը ծառայեցնել կուլտուրական նպատակների և դարձնել նրան մի օրինակելի տնտեսութիւն ամբողջ շրջակայքի համար։

Առաջներում մի երկու փորձեր արված են մոցնելու գիւղատնտեսական կատարելագործութիւններ վանքական տնտեսութեան մէջ։ Բայց դրանք կրել են պատահական բնաւորութիւն, մնացել են կիսատ և շատ շուտով մոռացվել են։

Տնտեսութիւնը առաջ է տարվում նահապետական եղանակով այն գործիքներով, որոնք ընդունված են տեղական գիւղական ազգաբնակութեան շրջանում։

Եղած փորձերը այնքան չնչին են եղել և աննշան, որ նրանց կարելի է համարել չեղած և ուստի կատարելագործութիւնների խնդիրը պէտք է դրվի նորից իբրև մի ինքնուրոյն նոր խնդիր։

Անշուշտ՝ գործնական տնտեսութեան նոր ծրագիր մշակելու համար անհրաժեշտ է, որ մեր տրամադրութեան տակ լինեն նիւթեր, որ օրինակ՝ յայտնի լինի կալուածքի տարածութիւնը, նրա դիրքը, հողերի որակը, տեղական արմտիների աճման և զարգացման վիճակի վերաբերութեամբ դիտողութիւններ, տեղական շուկայի առանձնայատկութիւնների բնաւորութիւնը և այլն։

Այդ տեղեկութիւնները կարող են հիմք ծառայել ծրագրելու տնտեսութեան մի այնպիսի սիստեմ, որ կարողանայ շահագործել կալուածքի հողը կատարելագոյն կերպով։

Եւ անկասկած՝ շատ նպատակայարմար կը լինէր, եթէ մի կամ երկու մասնագէտ այցելէին Վարագի և շրջակայ հողերը և տեղնուտեղը գաղափար կազմէին այն պայմանների մասին, որոնց մէջ պէտք է զարգանայ ապագայ տնտեսութիւնը։

Դժբաղդաբար վանեցիների շրջանում չը կան ներկայումս մասնագէտներ, իսկ Կ. Պոլսից և կամ Կովկասից չը կան գնացողներ Թիւրքահայաստանի խորքերը այսպիսի կուլտուրական նպատակներով։

Մնում է, որ տեղական գործողները տային գոնէ մանրամասն զեկուցագիր այն բոլոր առանձնայատկութիւնների մասին, որոնք բնորոշ[illegible] են Վարագի տնտեսութիւնը իր ներքին և շրջակայ պայմաններով։ Երբ զեկուցագիրը պարունակի բոլոր պահանջելի տեղեկութիւնները, մասնագէտները կարող կը լինեն մշակել տնտեսական բարւոքումների ծրագիրը ընդհանուր գծերով, թողնելով մանրամասնութիւնները ապագային։

Բայց, անտարակոյս, Վարագի վանքը կուլտուրական օրինակելի մի տնտեսութիւն դարձնելու համար անհրաժեշտ է ունենալ տրամադրութեան տակ բաւականաչափ դրամական միջոցներ, որոնց հայթայթելու հոգսը ծագել է արդէն յօբելեանական նախապատրաստող յանձնախմբի մէջ, իբրև հիմնական պայման մի որևէ լուրջ ծրագիր աջողեցնելու համար, և այդ խնդրի գործնական լուծման հետամուտ են այն անձերը, որոնք ուղարկված են Վանից՝ յօբելեանական գործը կազմակերպելու համար։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սեվաստոպօլ, 11 օգոստոսի

Զօրքերի հրամանատարը բաղդ ունեցաւ ստանալ հետևեալ պատասխան-հեռագիրը Թագաւոր Կայսրից։

Յանձնարարում եմ ձեզ յայտնել Իմ սրտագին շնորհակալութիւնը գեներալ-ադիւտանտ կոմս Տօտլեբէնի գործակիցներին և Սեվաստոպօլի պանծալի պաշտպանի արձանի բացմանը ներկայ եղողներին՝ Ինձ նուիրված լինելու և աղօթքների համար։ Գիտեմ նրանց պատրաստակամութիւնը ծառայելու իրանց նախնիների օրինակով իբրև հաւատարիմ պաշտպաններ թանգագին հայրենիքի։ (Հ. Գ.)

Պարիզ, 11 օգոստոսի

Ֆալիէրը ստորագրեց մի հրովարտակ մամուլի օրէնքները խախտած քաղաքական յանցաւորներին ներելու մասին։ (Հ. Գ.)

Բուէնոս-Այրէս, 11 օգոստոսի

Արգենտինայի ճանապարհորդական «Կոլումբիա» նաւը Մօնտեվիդօէ նաւամատոյցը մտնելիս ընդհարվեց գերմանական մի նաւի հետ։ «Կոլումբիան» ջրի տակն անցաւ։ Զոհվեցին 150—300 մարդ, գլխաւորապէս կանայք և երեխաներ. ազատվեցին միայն ճանապարհորդներից մի քանիսը։ Նաւի կապիտանը փորձեց անձնասպանութիւն գործել, բայց նրան այդ բանը արգելվեց։ (Հ. Գ.)

«Бакв» լրագիրը հաղորդում է, որ «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան 100 անդամների դատի առիթով Կովկաս են գալու ներքին գործերի մինիստրութեան առանձին յանձնարարութիւնների երկու պաշտօնեաներ, քննելու կովկասեան ժանդարմերիայի վարչութիւնների գործերը։ («Б.»)

Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստր Իզվոլսկին, ինչպէս լուր է պտտում, նշանակվելու է դեսպան Հռոմում, իսկ նրա տեղ մինիստր է նշանակվելու Սազօնովը։

ՊՕԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Կ. Պոլիս, 3 օգոստոս

Այս շաբթու կը փակուի պարլամենտի առաջին նստաշրջանը. վերաբացումը տեղի կունենայ, հաւանաբար, չորս ամիսէն։

Իր ունեցած բոլոր պակասներով, որոնք, անշուշտ և բնականաբար, մասամբ կրնան տեղի ունենալ յաջորդ շրջանի և գուցէ ուրիշ շրջաններու մէջ, երկրին պատմութեան մէջ կը բանայ կառավարական նոր շրջան մը։ Բռնակալութիւնը յաւիտեան ինկած է. և ան, որ 33 տարի երկրին մէջ քանդեց, ամբողջ աւերում սփռեց, թարմ կեանքերը բանտերու մէջ շղթայեց, շղթայեց ազատ խօսքը, իրաւունքի և արդարութեան խօսքը, այսօր, Ալատինի սրահներու մէջ արգիլուած է՝ քաւելու երկրին մեղքերը, իր ոճիրներուն փոխարինութիւնը։

Թէև երկրին տարրերուն մէջ կատարեալ համերաշխութիւնը գոյութիւն չունի տակաւին, բայց և այնպէս ջանքերը, փափագները, որոնք հետզհետէ մուտք կը գտնեն ազգաբնակութեան այլ և այլ դասակարգերուն մէջ, կը պսակուին օր մը անշուշտ, ու երկիրը կը մտնէ զարգացման, կուլտուրական նոր շրջանի մէջ։

Պարլամենտի այդ շրջանի մէջ Ադանայի աղէտքը—թերևս բռնակալութեան օրհասական շունչը—կամայ ակամայ կուգայ գալարելու մեր աղիքները։ Կը ցանկանք բարբարոսութեան մահացումը ըլլայ, և յաջորդ թիւրքերը ամօթով շառագնին ի լուր այդ խժդժութեանց։

Ու ինչ որ հաւաստի է, սա է թէ երկիւղ չունինք թէ գուցէ սուլթանը պատուար կեցած, առաջին նստաշրջանի փակումի հետ, փակէ յաջորդ նստաշրջաններ։ Մեր արդի սուլթանը պիտի միայն յաւէտ բարի կայսրն ու բարի թագաւորը օսմանեան պատմութեան մէջ։

Պարլամենտը, իր առաջին շրջանի վերջին նիստերու մէջ, ցոյց տուաւ թէ հետզհետէ պիտի լսէ ճշմարտութիւններ, պիտի ընդգրկէ արդարութեան սկզբունքներ. մեր սոֆտա պարլամենտականներն ալ պիտի ըմբռնեն վերջապէս, որ իրենց գործը, պարլամենտի մէջ, կապ չունի իսլամի տարածման, անոր քարոզութեան ու անքննադատութեանը հետ։ Մաղթենք, որ յաջորդ շրջանի փակման ատեն առիթ ունենանք լաւագոյն բարեփոխութիւններ նշանակելու։

Ներքին գործերու նոր մինիստրը, Թալէաթ [illegible] հրաւիրել տեղական մամուլի ներկայացուցիչները և յորդորել, որ, մամուլի առողջ սկզբունքներով, իրեն գործակցին, գլխաւորաբար ուշադիր ըլլալով երկրին այլևայլ տարրերուն մէջ համերաշխութիւն մշակելու։

Եւ որպէսզի մամուլին գործը, երկրին նոր շրջանին մէջ, նշանաւոր ըլլայ և տեւական, խորհուրդ տուած է կազմել տեղական մամուլի պատգամաւորական ժողով մը, ուր միշտ հնարաւորութիւն ըլլայ կանխաւ համաձայնութիւն գոյացնել ընդհանրական հարցերու մէջ ու այնպէս համախորհուրդ գործակցիլ երկրին շահերուն։

«Մանզումէ» օրագիրը խայտառակ խափանուեցաւ պատերազմական ատեանի վճռով։ Իր վերջին յանցանքը կը կարծուի ըլլալ Հաքքըն գրուած թղթակցութեան մը հրատարակութիւնը։ Ճիշդը ըսելով, այս թղթակցութիւնը, իրմէ առաջ, հրատարակած էր ուրիշ մը, շաբաթաթերթ, ու բարեբաղդաբար աննշմարելի անցաւ իր շաբաթաթերթի հանգամանքով. «Մանզումէ» սակէ արտատպած է՝ առանց աղբիւրը նշանակելու, այնպէս որ թղթակցութիւնը համարուած է իբրև սեփական գրուածք «Մանզումէի» խմբագրութեան։ Հարցաքննութեան ատեն, կարծեմ, բոլորովին աւելորդ պիտի ըլլար նշանակել բուն աղբիւրը. առով ուրիշ բան չպիտի հետևէր, եթէ ոչ «Մանզումէի» հետ շաբաթաթերթի մըն ալ դատապարտութիւնն և «Մանզումէի» համար հրապարակագրական գողութիւն մը, որ գուցէ ուրիշ դատապարտութիւն մըն ալ առաջ բերէր։ Այնու ամենայնիւ, հիմա նոր արտօնութիւն ձեռք բերել շատ դիւրին է։ «Մանզումէի» տեղ, ուրիշ անունով արտօնութիւն մը կրնայ դարմանել, և շուտով, խափանուած «Մանզումէն»։

Կրետական հարցը թէև ինքնին շատ պարզ՝ սակայն բաւական կնճռոտութիւններ առաջ կը բերէ։ Երկուստեք ատելութիւնները սուր կերպարանք կառնեն. տեղ-տեղ ծեծ, սպանութիւն տեղի կունենան։ Ու ամենէն աւելի գործ կը տեսնէ բօյկօտաժը։ Արևելեան Ռումէլիի նահանգներու մէջ ամիսէ աւելի է, որ բօյկօտաժը կը շարունակուի յունական ապրանքներու դէմ։ Հետզհետէ տարածութիւն գտաւ երկրին մէջ այլ և այլ կողմեր՝ Սէլանիկ, Իզմիր, Սև ծովու ափերը և վերջապէս Պոլիս, անպաշտօն կերպով։ Յունական նաւեր, այս շաբթու, Վոսփորի մէջ դարդակ, ջուրէն վեր բարձրացած, միայն հովին առջև, խարսխուած։

Պաշտօնական յայտարարութիւնը չուզեր ճանչել բօյկօտաժը, բայց օրուան լուրերուն կը հետևի ամբոխը իր կոյր աչքերով և գրգռուած կիրքերով, պաշտօնական յայտարարութիւններէ դուրս գործ կը տեսնէ։ Ամեն թիւրք, օրուան մէջ գէթ քանի մը անգամ, կրետական հարցի մասին պիտի խօսի, պիտի լսէ։ Այսօր ամենքն ալ համոզուած են, թէ Կրետէն պէտք է միայն թիւրքական ստացուածք։ Զարմանալին սա է, որ կրէտական իսլամները, որոնք տարիներով խաղաղ ապրեցան քրիստոնեայ դրօշակներու ներքև, այսօր, ոգևորուած Վոսփորէ փչած հովերէ, վախի, կասկածի յայտնութիւններ կընեն։ Ու հաշուել, որ տակաւին պէտք է յուսան, թէ ասիական բարբարոսութիւն մը, որ 80 տարիէ աւելի Միջերկրականի այդ կղզին մէջ արիւնով սրսկեց կրէտական ժայռերն ու ապառաժները, միանգամ սրբուելէ ետքը, կը ձգտի երթալ նորոգելու բարբարոսութեան նոր տեսարաններ։

Շահէն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ուզունթալա (Ղազախի գ.), 11 յուլ.

Մեր հայ և թուրք ժողովուրդը լսեց Ալ. Քալանթարի, Աշ. Աթանասեանցի և ուրիշների այցելութիւնը, դասախօսութիւնը՝ գիւղացիներին բարելաւելու և նահապետական աշխատութիւնից հեռացնելու մասին։ Այդ դասախօսութիւնները միշտ կատարվում են հեռու գաւառներում։ Դրա մասին մենք Ղազախի թուրք և հայ ժողովուրդս խնդրում ենք առաջիկայ շաբաթներում մեզ նուիրեն իրանց թանգ[illegible] րոպէները, և մենք սրտով կը հիւրասիրենք մեր անգնահատելի հիւրերին։ Բաւական է որ մենք ամեն բանից զրկված ենք. արդէն բոլոր աշխարհքին յայտնի է, որ ժողովուրդը բաղդաւոր է լինում այն ժամանակ, եթէ ունենում է [illegible] տանուտէր. բայց մենք զրկված ենք այդ տեսակ պարոններից։ Քանի որ զրկված է ժողովուրդը այդ տեսակ պարոններից, ինչու չը պէտք է մեր հոգևոր կառավարութիւնը մեր կուլտուրական ժողովրդի ուշադրութիւնը դարձնի այդ մութ տեղ ապրող ժողովրդին և դրանց հանէ լոյս աշխարհք։

Մեր գիւղը ունի երկու եկեղեցի (ս. Աստուածածին և ս. Ամենափրկիչ)։ 1710 թւականից մինչև 1890 թ. մեր ժողովուրդը ունեցել է 3 քահանայ, և նրանք շատ կրթված են եղել քան հիմիկվանը. իսկ հիմա ունի մի քահանայ, որին մեր գիւղը բաւական չէ, ուրիշ գիւղերն էլ է հովւում. կարծեմ որ 1710 թւից մինչև այժմ ժողովուրդը երեք անգամ աւելացել է, այսինքն այն ժամանակը մեր գիւղը եղել է 60 տնից, հիմա 300 տուն է. այդ պատճառով ժողովուրդը, լսելով որ ճեմարանաւարտ, ներսիսեան աւարտներ շատ կան, որոնք անգործ են, խնդրում է որ թող մտածեն այդպիսիներն ուղարկելու։

Իս. Տէր-Յովհաննիսեանց

Ախալցխա, 10 օգոստոսի

Ախալցխայում արական գիմնազիա բանալու հարցն արդէն վճռված է դրականապէս։ Այսօր ստացվեց նահանգապետից գիմնազիայի համար պահանջված ծախսերի հաստատված լրացուցիչ նախահաշիւը, յայտնելով այդ մասին և Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի հաճութիւնը։ Ուրեմն, եթէ ոչ ուսումնական տարվայ սկզբից, գոնէ յունվարից բացված կը տեսնենք Ախալցխայում, առայժմ վեց դասարանից բաղկացած, արական գիմնազիա։ Նախապատրաստութիւններն այժմեանից տեսնվում են։ Քաղաքիս բանիմաց հասարակութիւնն այսօր տօն է կատարում և մի նոր տարեդարձ համարում իրագործված տեսնելով տասնեակ տարիների ընթացքում իր փայփայած յոյսը։ Հարիւր հազար բնակիչ ունեցող Ախալցխայի գաւառը մինչև ցարդ զրկված էր մի միջնակարգ դպրոց ունենալու բաղդից, և իր մանուկ սերունդը խարխափում էր օտար քաղաքներում ուսման ծարաւը յագեցնելու. ահա այսօր Ախալցխայի գիմնազիան բաց է անում իր տաճարի դռները այդ մատաղ սերունդի մտաւոր հորիզոնը ընդարձակելու, բարոյական և կուլտուրական զարգացում [illegible] մասամբ և նիւթապէս նպաստելու, որովհետև Ախալցխայի առողջ կլիման և ապրուստի անհամեմատ էժանութիւնը գրաւական կարող են լինել, որ Ախալցխայի գիմնազիան, հաւանականաբար, խմբէ իր մէջ ուսանողների մեծ թիւ օտար քաղաքնե-

րեց, որով վերջին [illegible] ընտանիքներին, [illegible] իրանց տան մէջ գիշերօթիկներ, կարող են ունենալ և իրանց [illegible] չունի: Ա. Աս.

Շամախի, 7 օգոստոսի

Այսօր քաղաքս լուր բերին, թէ մի խումբ աւազակներ են երևացել Քիւրդամիրի ճանապարհի վրայ [illegible] Գ. Ղարաջանեանին [illegible]

Շուտով մի այլ պաշտօնական լուր [illegible] Այդ լուրը [illegible] տպաւորութիւն գործեց, որոնք շուտով պիտի վերադառնան իրանց բնակատեղին՝ Բագու:

Պաշտօնական շրջաններում այլ կերպ են բացատրում աւազակախմբի երևան գալը, որը կրում է մասնաւոր վրէժառութեան բնոյթ: Ասում են, որ վերջին օրերս Բագուից եկած ժաման. նահանգ. դատարանում մի սպանութեան գործ է քննվել, ուր սուտ վկաներ են երևան եկել: Այդ վկաները Քիւրդամիրցի Թուրքեր են, որոնք պիտի վերադառնան իրանց գիւղը, ուստի հակառակ —պատժված—կողմի մարդիկ ճանապարհները բռնած սպասում են այդ վկաների վերադարձին:

Նամակս նոր էի սկսել գրել, երբ հաւաստի աղբիւրից լուր տուին, որ գիւղ վերադարձող վկաներից երկուսը ճանապարհին անյայտացել են: Եթէ այդ ճիշդ լինի, հաւանական է, որ աւազակախումբն իր նպատակին հասած լինելով ցրվի:

Ամսիս 5-ին, երբ Քիւրդամիրից Շամախի էինք գալիս, ճանապարհին յաճախ պատահում էինք հատ-հատ զինված մարդկանց՝ ձիերի վրայ նստած, և զարմանալին այն էր, որ այդ զինված Թուրքերից շատերը կրում էին «մօսին» սիստէմի հրացաններ:

Այդ հրացանակիրները, ինչպէս «Աղսու» կայարանում ասացին, թոյլտուութիւն ունեն ստացած նոյն մասի ոստիկանութիւնից:

Տեղիս հայոց միակ եկեղ.-ծխական դպրոցը ամենաթշուառ դրութեան մէջ է, և, որ ցաւալին է, դրանում շամախեցիք մեղադրում են բագուաբնակ և այլ քաղաքների շամախեցիներին, պատճառաբանելով որ չեն օգնում իրանց դժբաղդ քաղաքացիներին: Այդ թէև մի կողմից իրաւացի է, բայց միւս կողմից՝ ոչ. որովհետև, որքան մեզ յայտնի է, կան ոչ թէ գաւառական քաղաքներ, այլ գիւղեր, 50—100 տնից բաղկացած, որոնք պահում են իրանց համեստ միջոցներով եկ.-ծխ. դպրոցներ: Այլ բան է, եթէ թեմական դպրոց պահելու խնդիրը լինի հրապարակում:

Անգլիասպեան երկրից եկած մի ունևոր վաճառական, Յովսէփեան, որը յայտնի է իր բարեգործութեամբ և իր ծննդավայր Մադրասա գիւղի ուսու. արանում տասնեակներով աշակերտներ է պահում իր հաշւով, ինձ յայտնեց, որ 100 ր. ռէալական ուսումնարանին է տուել: Տեղիս այդ ուսումնարանի ծախսի մեծամասնութիւնն էլ ծանրացած է բնակչութեան մէջ չնչին % կազմող հայերի վրա, որովհետև Թուրքերը հրաժարվում են ծախսի հաւասար բաժինը տալուց, պատճառաբանելով որ Թուրք երեխաներ քիչ են կարդում (թէև մեղաւորը իրանք են, որ խոյս են տալիս պետական դպրոցից): Յովսէփեանին պատմեցի եկեղ.-ծխ. դպրոցի անելանելի դրութիւնը, յայտնելով որ շուտով դասերը պիտի սկսվեն, բայց ուսումնարանը 100 ր. չունի, որ կարողանայ վերանորոգվել (ռեմօնտ) և մնացել է կեղտոտ դրութեան մէջ: Ակնարկեցի նաև այն, որ ցանկալի կը լինէր 100 ր. էլ հայոց ուսումնարանին տալ: Նա շատ իրաւացիօրէն նկատեց, որ ինքը ոչ մի տեղեկութիւն չունի և քաղաքացիներից ոչ ոք ուսումնարանի, գրադարանի և այլ հասարակական հիմնարկութիւնների մասին չէ խօսում, այլ, դրա փոխարէն, լսում է «զանազան քէֆերի, Բագուից բերել տուած սազանդարների և այլ սոյնանման նորութիւնների մասին»: «Եթէ ես իմանայի, ինչո՞ւ ռէալական ուսումն. կը տայի նուէրս և ոչ հային, մանաւանդ որ առաջինը վերջիններից անհամեմատ ապահով է»:

Եղանակները անձրևային են: Ս. Փ.

—

Շուշի, 10 օգոստոսի

Քաղ. վարչութիւնը իր պարտականութիւնը խպառ չէ կատարում: Պաշտօնեաները ռոճիկ են ստանում քաղաքից, բայց թէ ինչ են անում, յայտնի չէ: Մթերքների գները շարունակ մնում են բարձր, չունևոր դասակարգի համար անմատչելի: Քաղաքում տիրող կարգերին, առևտուրին, հասարակաց կշռին, մասնաւոր առևտուրով պարապողներին խպառ հսկող չը կայ. չը կայ որոշ կարգ ու կանոն. ով ինչ ուզում է, այն տեսակ էլ անում է: Քաղաքին առհասարակ մթերքներ և մրգեղէն հայթայում են գրեթէ միայն Թուրքերը, որովհետև սրանք դաշտավայր տեղերում են բնակվում և ունեն այգիներ: Թուրքերը ներքին դարպասով մտնում են Թուրքերի մասը, իրանց բեռները վաճառում մի խումբ Թուրքերի վրա և սրա վերադառնում իրանց տեղերը. իսկ այդ Թուրքերն աւելի գնով ծախում են հայ բախկալներին, իսկ սրանք էլ ժողովրդին: Հայերը գնում են երրորդ ձեռքից, ուրեմն և բաւական թանգ գնով: Այստեղ նախ աշխատում է առաջին ձեռքը, ապա երկրորդը, իսկ տուժում են վաճառող գիւղացիութիւնը և առնող ժողովուրդը: Ամբողջ քաղաքը գտնվում է 3—4 Թուրքի և մի հայի ձեռին: Առաջինները Թուրքական մասից թոյլ չեն տալիս հայերի մասն անցնել գոնէ մի քանի բեռը մրգեղէն և այլ մթերքներ, իսկ երկրորդը ամբարում է իր խանութում պանիրը, մոթալը և իւղը և այնտեղից տալիս ժողովրդին իր ցանկալի գնով: Այս ամենը կատարվում է քաղ. վարչութեան պաշտօնեաների աչքի առաջ, և նրանք ոչ մի նկատողութիւն չեն անում, թէ ինչո՞ւ բախկալները խմբված են 3—4 Թուրքերի և յիշեալ հայի առաջ, և չեն կարգադրում, որ ամեն բան հասարակաց կշռի առաջ վաճառվի և ոչ մասնաւոր խանութներում:

Մայիս ամսից, երբ Թուրք քոչւորները սկսում են բարձրանալ լեռները, բացվում է առևտրի մի լայն շրջան. վաճառողներ հանդիսանում են Թուրքերը, իսկ առնողները՝ հայեր: Թուրքերը վաճառում են պանիր, մոթալ, իւղ, գառը, բուրդ, ապա բախի (պեխի): Հայերը քաղաքումս կազմում են 3000 տուն. դեռ հայ գիւղերը մի կողմը թողած, եթէ հաշւենք քաղաքի հայերի՝ Թուրքերին տուած օգուտները, դուրս կը գայ, որ Թուրքերը հայերից օգուտ ունեն տարեկան մօտ 300,000 ր.: Եւ այսօր Թուրքերը, դրա փոխարէն, ճնշում են հայերին, թոյլ չը տալով իրանց մասից հայերի մասն անցնել մի քանի բեռը մրգեղէն և մթերքներ:

Ցանկալի էր, որ Թուրք բանիմաց հասարակութիւնն ուշադրութիւն դարձնէր այս հանգամանքի վրա և բանն այնպէս կարգադրվէր, որ շահվէր թէ Թուրք գիւղացիութիւնը և թէ սպառող հայ ժողովուրդը: Սպարապետեան

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐԻ ՆԻՍՏԸ

—

Երեքշաբթի, օգոստոսի 11-ին, քաղաքային վարչութեան մէջ կայացաւ թաղական սանիտարական հոգաբարձուների նիստը, նախագահութեամբ սանիտարական-բժշկական մասի տեսչին փոխարինող բժիշկ Իգիթեանցի:

Ժողովը, մի կարգ երկրորդական խնդիրներ քննելուց յետոյ, անցաւ 8-րդ քաղաքամասի սանիտարական հոգաբարձուներից մէկի՝ Թօփձէի զեկուցման քննութեանը, որը կայանում է հետևեալում:

Ի նկատի ունենալով, որ խօլերայի ժամանակ և առհասարակ տնատէրերը ուշադրութիւն չեն դարձնում իրանց բակերի և տների մաքրութեան վրա, և որ չը նայած սանիտարական հոգաբարձուների զգուշացումներին՝ մաքուր պահել բակերը, տնատէրերը հարկաւոր ուշադրութիւն չեն դարձնում այդ բոլոր նախազգուշացումներին, որին հետևում է արձանագրութիւնների կազմումն ու տուգանումը, որից յետոյ էլ տնատէրերը շարունակում են յամառել,— Թօփձէն առաջարկում է քաղաքի սանիտարական մարմնին՝ պահել իւրաքանչիւր քաղաքամասում 3—5 հոգուց բաղկացած արտէլներ, որոնք սանիտարական հոգաբարձուների տրամադրութեան տակ գտնվելով նրանց ցուցմունքներով կը մաքրեն այն տների բակերը, որոնց տէրերը առաջին անգամ նախազգուշացվելուց յետոյ դարձեալ չեն կատարի, քաղաքի բարեկեցութեան համար. հոգաբարձուների հրահանգները. բակերի մաքրումի համար, իւրաքանչիւր դէպքում, տնատէրերից կը ստացվի որոշված գումարը՝ մօտ մի ռուբլի:

Նոյն արտէլների պարտականութիւնը կը լինի նոյնպէս մաքրել գետի ափերը, աղբ թափելու տեղերը և առհասարակ այն վայրերը, որտեղ կը նկատվեն անմաքրութիւններ:

Ժողովը, լսելով այս զեկուցումը, միաձայն հաւանութիւն տուեց վերոյիշեալ առաջարկին և ընտրեց 5 հոգուց բաղկացած մի մասնաժողով, որի պարտականութիւնը կը լինի կազմել մանրամասն ինստուկցիա և ներկայացնել սանիտարական մարմնի հաստատութեանը:

Մասնաժողովի կազմի մէջ մտաւ և զեկուցանող Թօփձէն:

Ժողովին ներկայ էր ոստիկանապետի օգնականը, որը խոստացաւ քաղաքիս մաքրութեան վրա հսկող հոգաբարձուներէն ամեն տեսակ աջակցութիւն ցոյց տալ:

Յ. Գ.

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

—

Իշխ. Իլ. Ճավճավաձէի սպանութեան գործը

Երկուշաբթի, օգոստոսի 10-ին, կովկասեան զինուորական-նահանգական դատարանում երկրորդ անգամ ձեռնարկվեց քննելու 1907 թ. օգոստոս ամսին Սագուրամօ գիւղում վրաց բանաստեղծ և հասարակական գործիչ իշխ. Ի. Գ. Ճավճավաձէի սպանութեան գործը:

Ինչպէս արդէն յայտնի է, յիշեալ գործի առիթով պատասխանատւութեան են ենթարկվում Սագուրամօ գիւղի բնակիչներ Տեզօ Լաբաուրի, որ կատարում էր հանգուցեալի կառապանի պաշտօնը, Փիզօ Մօզգվրեշվիլի, Վանօ Ինաշվիլի, Պավել Պշավիլշվիլի և Գեօրգի Խիզանաշվիլի:

Առաջին անգամ այս գործը քննվեց անցեալ տարւայ հոկտեմբեր ամսին, որով զինուորական-նահանգական դատարանի վճռով բոլոր ներկայ գտնվող դատապարտեալները դատապարտվեցին մահվան պատժի կախաղանի միջոցով, փոխարինելով այդ պատիժը վերջում ցմահ տաժանակիր աշխատանքներով:

Դատապարտվածների պաշտպանները վճռաբեկ բողոքագիր ներկայացրին զինուորական գլխաւոր դատարանին, մատնանշելով որ մեղադրեալները դատարանին են յանձնվել ոչ թէ զօրքերի ընդհանուր հրամանատարից, այլ ժամ. գեն.-նահանգապետի կողմից: Այդ պատճառով զինուորական գլխաւոր դատարանը փոխեց վերոյիշեալ դատավճիռը և գործը յանձնեց նոր քննութեան:

Ներկայումս մեղադրեալների նստարանը գրաւում են Տեզօ Լաբաուրի, Վանօ Ինաշվիլի և Գեօրգի Խիզանաշվիլի: Մնացած յանցաւորներից Պավել Պշավիլշվիլին սպանվեց բերդից փախչելու փորձ անելու ռոպէին, իսկ Փիզօ Մօզգվրեշվիլին մեռաւ բանտում առաջին դատավճռից անմիջապէս յետոյ:

Այս գործի առիթով վկաներ կանչված էին մօտ 30 մարդ:

Առաջին հարցաքննութեան ժամանակ դատապարտեալներից ամեն մէկը խոստովանեց իր յանցանքը թէ քննիչի մօտ և թէ դատարանում, իսկ այժմ այն հարցին, թէ արդեօք նրանք մեղաւոր ճանաչում են իրանց, մեղադրվողները պատասխանում են բացասաբար, աւելացնելով որ առաջին հարցաքննութեան ժամանակ նրանք հարկադրված էին խոստովանել:

Վկաներից չը կային մի քանիսը, որոնց թւում հանգուցեալ բանաստեղծի այրին՝ իշխանուհի Օլգա Ճավճավաձէն, Դուշէթի գաւառապետը, հանգուցեալի նախկին սպասաւոր Զաշի և այլն: Նրանց ցուցմունքները կարդացվեցին:

Օգոստոսի 11-ին, 2-օրեայ քննութիւնից յետոյ, զինուորա-նահանգական դատարանը կարդաց իր կայացրած վճիռը, որի համաձայն Տ. Լաբաուրին, Վանօ Ինաշվիլին և և Գեօրգի Խիզանաշվիլին ճանաչվում են մեղաւոր իշխ. Ի. Գ. Ճավճավաձէի սպանութեան մէջ և երեքն էլ դատապարտվում են մահվան պատժի կախաղանով:

—

Մի քանի օր առաջ կովկասեան զինուորական-նահանգական դատարանում քննվեց Ռ. Ս.-Դ. Կուսակցութեան Թիֆլիսի կազմակերպութեան 7-րդ՝ Վերայի ռայօնի գործը, որի համար մեղադրվում են 9 վրացի և 2 վրացուհիներ, որոնց դատարանը դատապարտեց 4 տարով տաժանակիր աշխատանքների:

Այժմ, ինչպէս հաղորդում են, Կովկասի Փոխարքայի կարգադրութեամբ մարդկանց տաժանակիր աշխատանքները փոխարինվում են յաւիտենական աքսորով, իսկ կանանց համար 2 տարով, հաշւած նախնական բանտարկութեան օրից: Մեղադրվողներից մէկը, Ապ. Ամաղլօբէլին, կարողացաւ փախչել քննութեան դահլիճից:

ԳԻՏ. ԳՐԱԿ. ԳԵՂ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ*)

—

Ալիքների մասին էլ խօսելուց երևում է. «Ծովը երբէք չէ լինում միանգամայն հանգիստ. նոյնիսկ երբ եղանակը հանդարտ է լինում, ծովի մակերևոյթը շարժվում է. իսկ երբ քամի է լինում, ծովի վրա առաջ են գալիս ալիքներ»: Ուրեմն ըստ Աբեղեանի երբ քամի է լինում, այն ժամանակ միայն ծովի վրա առաջ են գալիս ալիքներ. շատ գեղեցիկ. իսկ երբ՝ «ծովը երբէք չէ լինում միանգամայն հանգիստ, նոյնիսկ երբ եղանակը հանգիստ է լինում, ծովի մակերևոյթը շարժվում է», այն ժամանակ ինչ է առաջանում:

Բայց թողնենք այդ և առաջ խաղանք մեր փոխադրողի հետ. Աբեղեանի կարծիքով՝ ամեն տեղ մեր գլխավերեւը տարածվում է օդ. կեանքիս մէջ այսօրինակ մի գիտական կուրիոզի դեռ չեմ հանդիպած: Պ. Աբեղեան, եթէ ամբողջ մարդկութեան, նրանց հետ և ձեզ, խեղդամահ անելու ցանկութիւն չունիք՝ օդի բարձրութիւնը բարի եղէք հասցնել մեր քթերին, գոնէ, որպէսզի կարողանանք գետնի վրա կանգնած ժամանակ շնչել ու ստիպված չը լինենք աթոռներ կամ սեղաններ գործածելու:

Աբեղեան չէ մոռանում բացատրել, թէ ինչ բան է օդը. «Օդը մի թեթև թափանցիկ գազ է»: Իսկ ինչ բան է գազը: «Գազ ասելով հասկանում ենք այնպիսի նիւթեր, ինչպէս են օրինակ օդը, գոլորշին» (sic). գերազանց բացատրութիւն:

«Պատճառական բացատրութեան» ամենակարևոր նշանակութիւն տուող փոխադրողը, խօսելով մակընթացութեան և տեղատւութեան մասին, բնութեան այդ խիստ հետաքրքրական երևոյթի ամբողջ պատճառական բացատրութիւնը տալիս է հետևեալ նախադասութեան մէջ. «Ծովի ջուրը շարժվում է և ուրիշ պատճառներից»: (Երես 32).

Բայց նա շարունակում է.

«Երբ օդը պարզ է լինում և անամպ, արեգակի ճառագայթները լուսաւորում են օդը և մեր վերև տարածվում է կապոյտ երկնակամարը»: Լիայոյս եմ, որ Աբեղեանը վերոյիշեալ նախադասութեամբ չէ ցանկացել բանաստեղծելու, այլ գիտական ճշմարտութիւններ ասելու. եթէ այդպէս է, այդ դէպքում հետաքրքրական է իմանալ Աբեղեանից, որ «երբ օդը պարզ է լինում ու անամպ», բայց միայն առանց «արեգակի ճառագայթների լուսաւորութեան», երկնակամարն ինչ գոյն է ունենում. օրինակ գիշերները:

Խասագիրքը կազմողը, մանաւանդ երբ այդ երևում է ծխական դպրոցի 8—12 տարեկան երեխաների համար, պէտք է առանձին ուշադրութեամբ և զգուշութեամբ փաստերի ու օրինակների ընտրութիւն կատարի. դրանց մէջ անկասկած առաւելութիւն պէտք է տրվի նրանց, որոնք ոչ միայն գեղեցիկ, այլև պաշտելի են աշակերտութեանը: Աբեղեանի գիրքը ուղղակի տառապում է այդ պակասութիւնից:

Խօսելով երկրի գնդաձևութեան մասին, նա անուշադրութեան է մատնել այն գեղեցիկ ու մատչելի հանրածանօթ փաստը, թէ ինչպէս արշալոյսի և վերջալոյսի ժամանակ երկրի բարձր կէտերը, օրինակ լեռնակատարները, աւելի շուտ են լուսաւորվում ու աւելի ուշ մթնում. թէ ինչպէս արևի լոյսը աստիճանաբար սահում է լեռների կատարներից ներքև ու ապա բարձրանում և այլն. իսկ դրա փոխարէն՝ մենք պատահում ենք նրա դասագրքում—չը գիտեմ ինչ աղբիւրներից վերցված—անմիտ օրինակների, որոնք և մեղանչում էլ են գիտական ճշմարտութիւնների դէմ. այսպէս, օրինակ, Աբեղեան երկրի գնդաձևութիւնը ապացուցած լինելու համար գրում է. «Հորիզոնի բոլոր կէտերը հաւասար հե-

*) Տես «Մշակ» № 173.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԿԱՆԴԻՆԱՒԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

Զ *)

Գիւղերը Շվէդիայում ոչ մի նմանութիւն չունեն մեր ասիական գիւղերի հետ: Ես շատ անգամ ինքս ինձ այս հարցն եմ առաջարկել.—արդեօք «գիւղ» բառը այստեղ գործածել յարմար է:

Կովկասում մենք գիւղ անուան տակ հասկանում ենք միմեանց մօտ անկարգ ու անկանոն շինված մանր ու խոշոր խրճիթների կամ երբեմն տների մի կոյտ, որոնցից իւրանչիւրը շրջապատված է հաստ ու բարձր պարիսպով: Եւ ոչ միայն մեր գիւղերի, այլ նաև Ալեքսանդրապոլ և Կարս քաղաքների որոշ մասերում տներն այնպէս կպած են միմեանց, որ կտուրների վրայով կարելի է երկար տարածութիւններ անցնել:

Այդպէս բան այստեղ չը կայ: Այդ մտքով գիւղ Շվէդիայում գոյութիւն չունի: Այստեղի գիւղերը ահագին տարածութիւն են բռնում, տները և տնակները շինված են առանձին-առանձին հողաբաժինների վրա, իւրաքանչիւրն իր մօտ ունենալով մի փոքրիկ բանջարանոց և շրջապատված մի փոքրիկ ու ցածր ցանկապատով, որի վրայից 3 տարեկան մանուկն անգամ կարող է հեշտութեամբ անցնել:

Շատ կարելի է, որ ասիական գիւղերի այդ ձևն ստանալուն մեծապէս նպաստել են այն պայմանները, որոնք դարերից ի վեր տիրել են այդտեղ. շատ կարելի է, որ ժողովուրդն ստիպված է եղել համախմբվել, միմեանց մօտ գտնվել՝ ի պահանջել հարկին միմեանց օգնութեան հասնելու համար: Մարդս հանգամանքներից կախում ունեցող մի արարած է. նա թէև ազատ կամքի տէր է, սակայն ինքնիշխան չէ. իր գործունէութեան կերպի և շրջանի համար որոշ սահմաններ կան նշանակված՝ մասամբ բնութեան, մասամբ ուրիշ մարդկանց, մասամբ տիրող հանգամանքների կողմից:

Սակայն ինչ կարող ենք առաջ բերել որպէս փաստ՝ արդարացնելու համար այն սարսափելի կեղտոտութիւնը, որի մէջ թաղված են մեր գիւղերն ու գիւղացիները:

Եղել են մարդիկ, որոնք համոզված են եղել, որ գիւղացին ուրիշ կերպ ապրել չէ կարող. աղբը, կեղտը գիւղական կեանքի անբաժան ընկերն է. որտեղ կայ անասնապահութիւն, այնտեղ կայ նաև աղտոտութիւն, նեխված կեանք:

Սակայն այդ մարդիկ եթէ միայն նեղութիւն կրէին ոչ թէ արտասահման, այլ միայն իրանց ամենից մօտ եղած գերմանական գաղութը գնալու, պիտի տեսնէին, որ մաքրութիւն և անասնապահութիւն այն աստիճան միմեանց հակառակ հակացողութիւններ չեն, ինչպէս առհասարակ կարծվում է:

Ես պատեհութիւն եմ ունեցել այս ամառ բաւական շատ շվեդական գիւղեր տեսնելու և պիտի աշխատեմ դրանց մասին մի ամփոփ գաղափար տալ:

Այստեղ գիւղի և քաղաքի մէջ մրցումը մեծ է: Գիւղն աշխատում է առաջ գնալ, զարգանալ, գեղեցկանալ, գիտութեան գիւտերից կարելի եղածին չափ շատ օգտվել, որպէսզի գիւղի և քաղաքի միջև մինչև հիմա եղած ահագին տարբերութիւնը չքանայ և մարդիկ գիւղումն էլ կարողանան նոյն յարմարութիւններն ունենալ, ինչ որ կան քաղաքների մէջ:

Իմ տպաւորութիւններին նախընթաց գլխում յիշված բարեկամիս հետ մի անգամ այդ նիւթի մասին խօսք բացվեց, և այդ ժամանակ նա ասաց.

— Մենք թոյլ չը պիտի տանք, որ Ստոկհօլմում ապրողները մեզանից աւելի լաւ բնակարաններ, աւելի լաւ կարգեր, աւելի լաւ ձևեր, աւելի շատ յարմարութիւններ ունենան: Պէտք չէ աւելի լաւ կահ-կարասիք, աւելի հանգիստ կեանք ունենան քան մենք:

Եւ դա շատ բնորոշ մի միտք է: Այդ ուղղութեամբ են գործում գիւղում ապրող «ինտելիգէնտները»: Եւ այստեղ ոչ միայն առաջ գնալու փափագը կայ, այլ նաև շարժումը: Գիւղն առաջ է գնում, ջանք է անում յարմարութիւնների կողմից քաղաքին հասնել: Եւ նրա ջանքերն աջողութեամբ են պսակվում:

Ես տեսել եմ շատ գիւղեր, որտեղ թէ մասնաւոր տները և թէ գիւղի եկեղեցիներն ու դպրոցները լուսաւորվում էին էլեքտրական լոյսով. գիւղեր, ուր ամեն մի տուն հեռախօս ունի՝ շատ քիչ բացառութեամբ. գիւղեր, որոնք շինել են կանոնաւոր ջրանցք. գիւղեր, որոնք բացել են մասնաւոր ռէալական, կամ գործնական, կամ ուրիշ միջնակարգ դպրոցներ. գիւղեր, որտեղ դուք կարող էք գտնել եւրոպական կանոնաւոր կեանքի վերաբերեալ բոլոր անհրաժեշտ իրերը. գիւղեր, ուր երկու-երեք գրախանութներ կան, ամեն գիւղում ժամագործ, մեքենագէտ, մեծամեծ առևտրականներ, մի քանի բանկային ճիւղեր և այլն. մի խօսքով այնպիսի յարմարութիւններ, որոնցից զուրկ են նոյնիսկ մեր մեծ քաղաքներից շատերը:

Եւ ինչ ահագին փոփոխութիւն հէնց միայն վերջին 15—20 տարիների ընթացքում:

Բայց որտեղ կարելի է գտնել այդ առաջադիմութեան գաղտնիքը, զսպանակը:

Դա բաւական բարդ մի հարց է և ուսումնասիրութեան կարօտ: Սակայն ես կը կամենայի ցոյց տալ երկու գլխաւոր պատճառները. նախ՝ գիւղական ինքնավարութիւն և յետոյ՝ կամք, զօրեղ կամք: Որտեղ կամք կայ, այնտեղ մարդ շուտ թէ ուշ առաջանում է դէպի իր նպատակակէտը. որտեղ կամք կայ, այնտեղ մարդ յաղթում է դժուարութիւններին. որտեղ կամք կայ, այնտեղ շարժում կայ, գործ կայ, որոշ ուղղութիւն կայ, զոհողութիւններ կան. բայց որտեղ կամք կայ, այնտեղ կայ նաև վերջնական յաղթութիւն, թէև երբեմն շատ երկար և շատ յամառ դիմադրութիւնից յետոյ:

Ծովերի վրայով անցնելու կամք էր, որ նաւեր ստեղծեց. հեռու բարեկամների հետ խօսելու կամք էր, որ հեռագիր և հեռախօս ստեղծեց. օդի մէջ թռչելու կամքն է առիթ տուել օդապարիկներ հնարելու, դրանց աւելի և աւելի կատարելագործելու:

Այդպիսի հարիւրաւոր օրինակներ կարելի է առաջ բերել:

Եւ դրանք բոլորն ապացուցանում են, որ որոշ նպատակի ձգտող մարդիկ իրանց նպատակին հասնում են:

Եւ ինչ որ հնարաւոր է եղել մի երկրի մէջ, նոյնը հնարաւոր է և ուրիշ երկրների մէջ, միայն թէ կամք, ձգտում լինի, գործողներ լինեն, զոհողութիւն անողներ լինեն:

Այստեղ չեմ կարող զանցառութեան տալ մի գիւղական գերեզմանատուն, որ տեսայ Վէրմլանդ նահանգի Կարլսկուգա գիւղում:

Այդ գերեզմանատունը 5—6 դեսեատին տեղ է բռնում մի հիանալի անտառի մէջ և շրջապատված է երկաթէ թելերով: Պատելու համար յարմարեցված ուղիները ծածկված են խիճով և աւազով, տեղ տեղ դրված են նստարաններ, որոնց նմանը ես նոյն իսկ Թիֆլիսի և Բագուի զբօսավայրերում չեմ տեսել. նոր շինված գեղեցիկ մատուռը աչքի է ընկնում իր հիանալի հնադարեան ոճով: Այստեղ այնքան գեղեցիկ, հանգիստ և խաղաղ էր, որ մեզ հետ եղող մի տիկին ասաց.

— Այստեղ այնքան հիանալի է, որ մարդ փափագում է դեռ չը մեռած պառկել ընդ միշտ:

Այդտեղ պատելու ժամանակ ես յիշեցի մեր թէ գիւղական գերեզմանատները և թէ հռչակաւոր Խօջիվանքն իր քանդված պատերով, որի միջոցով անցնելիս մարդ զզւանքով տեսնում է սրիկաներ նստած խմելիս կամ թուղթ խաղալիս:

Շվէդիայում գիւղացին ոչ մի կողմից յետ չէ մնում քաղաքացուց. և ինչո՞ւ յետ մնայ, քանի որ կարող է նրա հետ համահաւասար քայլերով առաջ գնալ:

Կարծեմ աւելորդ է յիշել, որ շատ գիւղեր նոյն իսկ սեփական թերթեր ունեն:

Մանր քաղաքներն էլ ի հարկէ նոյն ձգտումն ունեն ուսման և ապրուստի բոլոր յարմարութիւնները վայելելու:

Մի հանգամանք, որ հէնց առաջին անգամից աչքի է ընկնում մանաւանդ Ռուսաստանից եկողին, այն մեծ ապահովութիւնն է, որ տիրում է այս երկրի մէջ: Ստոկհօլմ հասնելուս երկրորդ օրն առաւօտեան հիւրանոցից դուրս գալիս դուռը կողպեցի և բանալին դրի գրպանս: Սակայն երբ երեկոյեան վերադարձայ, հիւրանոցի տիրուհին ինձ ասաց.

— Պարոն, դուռը կողպելու պէտք չը կայ. այստեղ ապահովութիւն է: Մենք այսօր ձեր սենեակը կարգի բերել չը կարողացանք:

Ես մի քիչ կարմրեցի, սակայն այլ ևս ո՛չ ցերեկը և ոչ գիշերը դուռս չէի կողպում:

* Տես «Մշակ» № 75.

ռու են գտնվում մեզանից, որովհետև երկիրը հաւասարապէս կորնթարթ է ամեն ուղղութեամբ»: Հետաքրքրական է իմանալ, թէ հօրիզոնի բոլոր կէտերը ինչ հեռաւորութեան վրա կը գտնվէին մեզանից, եթէ երկիրը տափակ լինէր: Բայց նա շարունակում է. «Երկրի կորնթարթ լինելն է պատճառ, որ մենք կարողանում ենք տեսնել ցամաքի մակերևոյթի այն մասը, որը գտնվում է հօրիզոնի այս կողմը»: Քանի որ Աբեղեանին իրա դասագրքից յայտնի է, որ հօրիզոնը մեր տեսողութեան սահմանն է, ապա ինչպէս կարող էինք հօրիզոնի այն կողմը տեսնել, եթէ երկիրը, ենթադրենք մի բոպէ, այլ ձև ունենար:

«Երկրի օրական շարժման միջոցին, նրա բևեռները մնում են անշարժ». «տաք գօտիներում արեգակը միշտ բարձր է լինում հօրիզոնից» և այլն և այլն. այսօրինակ անմիտ, անհեթեթ դարձուածներով լի է դասագիրքը ծայրէ ի ծայր: Բայց մի օրինակ ևս. «որպէսզի մի բոյս լաւ աճի, հարկաւոր է, որ նա ստանայ լոյս, տաքութիւն, խոնաւութիւն և օդ»: Ինչ աւելորդ յատկանիշ է այստեղ «լաւ» բառը. չէ՞ որ այդ պայմանները անհրաժեշտ են բոյսի նոյնիսկ ամենավատ աճեցողութեան համար: Աբեղեան պէտք է գիտենայ, որ գիտութիւնը բառախաղութիւն չէ սիրում, ինչպէս և այն՝ որ բացի վերոյիշեալ պայմաններից բոյսերին անհրաժեշտ է և հող, որի վրա նրանք կարողանան ամրանալ և որից կերակրային նիւթեր հայթայթեն:

Աբեղեան իր դասագրքի երեսին դրօշմել է «Ռուսաստան, Փոքր-Ասիա և Հայաստան, Պարսկաստան»: Ինձ թւում է, որ սա աւելի ռեկլամ է, քան թէ գրքի բովանդակութեան համապատասխան վերտառութիւն. սրան ապացուցած լինելու համար՝ կարծում եմ՝ բաւական է միայն յիշել այն փաստը, որ այդ չորս երկրների համար յատկացված է ընդամենը 10 երես: Ռեկլամային նշանակութիւն ունի և գրքի յաւելուածը, «Աշխարհագրական զրոյցներ» վերնագրով. այլապէս ինչ նշանակութիւն կարող է ունենալ աշակերտի համար Ի-ը, այս էլ առանց ընտրութեան ու վերի ծաւալով, յօդուածների ընթերցանութիւնը:

Աչքող չէ կարելի համարել և գրքի նկարները, չը նայած որ կազմողը կլիշէները Պետերբուրգից է ստացել: Նկարների ձախութիւնը գրքի առաւելութիւն կարելի է համարել, երբ դրանք աչքող են և որոշ հետաքրքրականութիւն կարող են առաջացնել աշակերտների մէջ. բայց Աբեղեանի դասագրքի կետանման կենդանիները, անգամ մեզ հասակաւորներիս համար դժուար է ճանաչել, ուր մնաց թէ դրանց պատկերացումով աշակերտը կարողանայ պարզ գաղափար կազմել հեռու աշխարհներում գտնվող կենդանիների մասին:

Գրախօսութիւնս երկարացաւ. դրա համար էլ առանձնապէս կանգ չեմ առնում Աբեղեանի լեզուի անմատչելիութեան վրա. բերած հատուածները արդէն որոշ ապացոյցներ են դրան. բայց ամենապերճախօս ապացոյցը ինքը գիրքն է սկզբից մինչև վերջ:

Սակայն կայ մի հանգամանք ևս, որը անկարող եմ անուշադրութեան մատնել: Վերոյիշեալ դասագրքի առաջին հրատարակութիւնը բաղկացած է եղել 140 երեսից, ունեցել է 85 նկ.—արժողութեամբ 70 կ.: Ներկայ տպագրութիւնը ունի 107 նկ., 162 եր. և արժէ 60 կոպ.: Ուրեմն չը նայած որ վերջին տպագրութիւնն անհամեմատ աւելի ճոխ է ամեն տեսակէտից, քան առաջինը, ապա ուրեմն և անկասկած տպագրական աւելի շատ ծախս է ունեցել, 10 կոպէկով էժանացված է. ինչն է պատճառը... Չը լինի՞ թէ Ա. Աբեղեան մի հրաշալի գիւտով վերջին տպագրութիւնը աւելի էժան է նստեցրել իր վրա:

Քանի որ Ա. Աբեղեանի դասագիրքը միակն էր մեր մէջ, նա տէր ու տնօրէն էր այդ ասպարէզում. բայց երբ նորերս լոյս տեսաւ Լ. Բաբայեանի դասագիրքը, որը թէ իր ծաւալով, թէ նկարներով և թէ գնով կարող էր մրցել նրա հետ, Ա. Աբեղեան ստիպված եղաւ իր մենաշնորհ ձեռնարկութեան կուրսը իջեցնելու:

Իմ կարծիքով Ա. Աբեղեանի դասագիրքը, տգիտութեան այս վիթխարի արտադրութիւնը, պատմական նշանակութիւն կարող է ունենալ, միայն թէ որքան հայ աստուածաբանը բոբիկ կարող է լինել բնագիտութեան մէջ, և Ներսիսեան դպրոցի ուսուցիչը անպատրաստ իր աւանդելիք առարկայի մէջ:

Ա. Շիրին

ՄԱՄՈՒԼ

«Стол. Молве» թերթը, տպագրելով Աւ. Ահարոնեանի մի պատմուածքի («Աշնանային երեկոն») թարգմանութիւնը, կցել է և մի քանի գնահատական խօսքեր նրա մասին: Հաղորդելով, թէ ինչպէս Ահարոնեանը լինելով «Մշակ» լրագրի գաւառական թղթակից, թողեց թղթակցի սովորական ձևը և սկսեց այդ ժամանակ Հայաստանում կատարվող թիւրքական գազանութիւնները նկարագրել պատմուածքի ձևով, թէ ինչպէս նրա առաջին պատմուածքները «Մշակի» մէջ հռչակեցին հեղ. անունը և ցնցող տպաւորութիւն թողեցին, ռուս թերթը ասում է. «Եթէ Ահարոնեանը ստացել է սարսափների երգչի համբաւ, չէ կարելի հերքել և այն, որ այդ սարսափը արծարծում է կուռ սխրագործութեան ծարաւ»:

*

«Горбатаго могила исправитъ»—ասում է ռուսական առածը: Հայկական իմացական գործարանաւորութեան վրա բուսած այն գանգրէնը, որ յայտնի էր սոր-դաշնակութիւն անունով, անուղղելի է մնում: Ինչպէս յայտնի է, նոր-դաշնակները մի սովորութիւն ունէին—հնարել իրանց հակառակորդների վերաբերմամբ ստեր, զրպարտութիւններ և ապա յենվել դրանց վրա իբրև ապացոյցների:

Նոր-դաշնակները, իրանց ունեցած ոխերիմ ատելութեան մէջ դէպի հանգուցեալ Արիստակէս արք.-եպիսկ. Սեդրակեանը, իր ժամանակին հնարեցին և տարածեցին զրպարտութիւններ, թէ 1) Սեդրակեանը մատնել է Սուքիաս և Ներսէս արքեպիսկոպոսներին, 2) գնացել է Պլեվէին տեսնելու, 3) Աստրախանի թեմի կալուածները ամենից առաջ կառավարութեան է յանձնել և այլն, և այլն, մի խօսքով բոլոր այն զրպարտութիւնները, որ մի ժամանակ մեղուական-նոր-դաշնակա-արձագանքական բանակը սովորութիւն էր շինել իր հակառակորդների վերաբերմամբ (Գ. Արծրունի, Սեդրակեան և այլք) տարածել, ցոյց տալով նրանց իբրև կաշառված, նպաստ ստացող, գործիք և այլն:

Եւ ահա, հաւատարիմ այդ աւանդութեան, Յովհաննէս Մալխասեանն այսօր հանդէս է եկել «Հովիւ» կղերական շաբաթաթերթում (№ 29) և, հիմնվելով այդ զրպարտութիւնների վրա արդէն իբրև փաստերի, զարմանում է, թէ ինչու «Մշակը» կամենում է այդ փաստերի դէմ գնալ և պաշտպանում է հանգուցեալ եկեղեցականին, ու բացագանչում է. «Չէ՞ որ պատմութիւն կայ»:

Այո, Յ. Մալխասեան, կայ պատմութիւն և հէնց այդ անաչառ, փաստերի վրա հիմնված պատմութիւնն է, որ դատապարտելու է ձեզ, ապացուցանելու է ձեր բոլոր զրպարտութիւնները ի հնումն և ի նորումն ապագայ սերունդների առաջ, ցոյց է տալու, օրինակ, որ Սեդրակեանը ոչ թէ ինքն էր գնացել հայակեր Պլեվէի հետ տեսնվելու, այլ նրան ստիպել և հրամայել էին գնալ: Ձեր վատ գործը կայանում է նրանում, որ դուք հնարում էք զրպարտութիւններ, առանց կարողանալու որևէ փաստ, ապացոյց ներկայացնելու: Դուք չէ՞ք, որ նորերս նոյնպէս մի զրպարտութիւն էիք փափսացել Գ. Նիկողոսեանի ականջին, և երբ ձեզանից պահանջվեց ցոյց տալով թէ ով է այն մշակականը, որին ակնարկել էիք, դուք բարւոք համարեցիք գաքարէական պապանձումն պահպանել, Բայց վաղը, մի երկու տարուց յետոյ, դուք երևի այդ ձեր հնարած ստութեան վրա մատնացոյց կանէք արդէն իբրև փաստի վրա:

Այո. պատմութիւնը իր ժամանակին փաստերով ցոյց կը տայ նոր-դաշնակների և ուրիշների ամբողջ զրպարտութիւնները և գուցէ նաև կապացուցանէ, որ ոմն Յովհաննէս Մալխասեան, նրա մահից յետոյ նորանոր զրպարտութիւն-ներ է հնարում:

Հանգստացէք, ձեզ չի աջողվի որևէ բիծ դրօշմել Սեդրակեանի յիշատակի վրա: Դուք և ձեր ուրիշ լիպէրները այդ բանի մէջ աջողութիւն չէք ունենայ:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սղնախ, 5 օգոստոսի

«Մշակի» № 107-ում արծարծված հարցը՝ գաւառական թղթակիցների վարձատրութեան մասին՝ մենք համարում ենք վաղաժամ: Մեզանում դեռ ևս հայ լրագիրն ապահովված չէ, որ կարողանայ վարձատրել իր թղթակիցներին: Գաւառական թղթակիցն այժմ շատ շնորհակալ կը լինի, եթէ իր աշխատանքի և ծախսած մարկաների և թղթի տեղը, նրան լրագիր ձրիաբար ուղարկեն: Նախ քան վարձատրութեան հարցը, անհրաժեշտ է ապահովել թղթակցի անձնաւորութիւնը, որ նա չը տուժի գրչի պատճառով և հալածանքների չենթարկվի զանազան վամպիրներից: Թղթակիցների մեծ մասը ուսուցիչներ են, որոնց իրանց իրաւազուրկ պայմանների պատճառով ամենայն հեշտութեամբ կարելի է տների տակ տրորել: «Մշակը» 1907 թ. խոստացաւ գումարել գաւառական թղթակիցների ժողով: Ցանկալի է, որ այդ շուտով իրականանայ և այս նախաձեռնութիւնը վերցնի «Մշակի» խմբագրութիւնը: N. N.

ԱՆԱԽՈՐԺ ԶԱՆՑԱՌՈՒԹԻՒՆ

Լոյս է տեսել մի նոր երաժշտական աշխատութիւն «Transkaukasische Weisen, bearbeitet und in noten gesetzt von Nikolaus Tigranoff» op. 9.

Այս աշխատասիրութեան մէջ տեղաւորված են «երեք հայ-ժողովրդական երգեր» (drei Armenische Volkslieder) և այդ երգերի թւում առաջին տեղում դրված է իբր նոյնպէս «ժողովրդական» երգ՝ աշուղ Ջիւանու հանրածանօթ «Ձախորդ օրերը» երգը, իր իտալերէն թարգմանութեամբ: Բանն այն է, որ «աշխատասիրող» Նիկոլայոս Տիգրանեանը (Նիկօլաւս Տիգրանօֆ), ինքը մանաւանդ ալեքսանդրապոլցի լինելով, շատ լաւ գիտէր, որ «Ձախորդ օրերը» Ջիւանու աշխատութիւնն է և ուրեմն ժողովրդական չէ. և կամ Ն. Տիգրանեան չը գիտէ, որ ժողովրդական երգեր կոչվում են այն երգերը, որոնց հեղինակներն յայտնի չեն լինում և որոնք ստեղծվում, տարածվում և մնում են հէնց ժողովրդի մէջ և սակաւ դէպքերում միայն գրի են առնվում և տպագրվում կողմնակի անձերի կողմից. իսկ «Ձախորդ օրերը» ոչ միայն Շիրակի սահմաններից շատ հեռու էլ յայտնի է դարձել իր հեղինակով, այլև մի քսան անգամ զանազան տեղերում տպագրված է նոյն հեղինակի ստորագրութեամբ:

Ն. Տիգրանեան այդ «աշխատասիրութեան» ճակատին եթէ գեղեցիկ կերպով քանդակել է ամենից առաջ իր անունը, գրել է թէ ում երգածից է ձայնագրել, ով է թարգմանել իտալերէնի, ապա ուրեմն բարոյական պարտք ունէր՝ և պարտաւոր էր՝ յիշատակելու այդ երգի հեղինակի անունը:

Մենք Ն. Տիգրանեանի եռանդը յարգողներից ենք, բայց և չենք կարող չը զայրանալ կատարված դիտաւորեալ անփութութեան վրա, որ դեռ մի քանի ամիս է անցել Ջիւանու մահից ու լոյս են ընծայում նրա «գլուխ գործոց» համարվող «Ձախորդ օրերը» մոռացութեան տալով հեղինակին:

Եւ սա առաջին անգամը չէ, գոնէ վերջինը լինէր: Գ. Լևոնեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կովկասի Փոխարքան, «Т. Л.»-ի ասելով, Գունիբի հանդէսներից յետոյ վերադառնալու է իր կալուածքը՝ Տէմիրխօջա:

Արևելեան Կովկասի գրաւման 50-ամեայ յոբելեանի օրը, օգոստոսի 25-ին, մտադրութիւն կայ Թիֆլիսում կազմել մի մեծ զբօսանք ինվալիդներին օգնող ընկերութեան օգտին:

Յատուկ խորհրդակցութեան մէջ, օգոստոսի 10-ին, Ա. Քալանթարի նախագահութեամբ մշակվեց այն գաւառամասերի ցուցակը Թիֆլիսի նահանգում (հանդերձ Զաքաթալայի շրջանի), որոնք ապագայ զեմստվօյում պէտք է կազմեն զեմստվային մանր միութիւններ: Այդպիսի գաւառամասերի թիւը 31 է: Բօրչալուի գաւառը բաժանված է 6 մասերի, Թիֆլիսինը քաղաքի հետ միասին—4, Թելաւի գաւ.—1, Թիօնէթի գաւ.—3, Գորու գ.—6, Ախալցխայինը—1, Ախալքալաքինը—2, Դուշէթինը—3, Զաքաթալայի վիճակը—2:

Զեմստվօյին վերաբերեալ նիւթեր ժողովող մասնաժողովի համար քաղաքային վարչութեան մէջ յատկացված է յատուկ սենեակ: Վարչութիւնը բացի դրանից որոշել է ամսական 50 րուբլի տալ գործավարական աշխատանքների համար:

«Пр. Ж.»-ում կարդում ենք. «Շուտով Մոսկվայում տեղի կունենայ հայ գաղութի ժողով՝ ընտրելու մի կամ երկու ներկայացուցիչ էջմիածին գնալու և ներկայ լինելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օծման հանդէսին: Մտադրութիւն կայ այդ առիթով Կաթողիկոսի տրամադրութեան տակ դնել մի խոշոր գումար նոր վեհարան կառուցանելու համար: Այդ նպատակով Մոսկվայի հայերը նուիրել են 15,000 ր. Կաթողիկոսին՝ Մոսկվա եղած ժամանակ»:

Թիֆլիսի ոստիկանապետը մի անգամ ևս պրիստաւներին պատուիրագրել է հսկել, որպէսզի աշակերտները և անչափահասները պրօժեկտօրներում մնան մինչև երեկոյեան ժամը 10-ը:

Օգոստոսի 11-ին Ա. Քալանթար Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան դահլիճում կարդաց գիւղական ուսուցիչների և ուրիշ հետաքրքրվողների համար 2 դասախօսութիւն: Հաւաքվել էին մօտ 50 հոգի: Հանդէս էին դրված կաթնատնտեսութեան մի քանի գործիքներ: Առաջին դասախօսութեան մէջ Ա. Քալանթար տուեց տեղեկութիւն Կովկասի լեռնային տնտեսութեան և անասնապահութեան մասին, երկրորդի մէջ՝ կաթնատնտեսութեան, որի վերաբերութեամբ հաղորդվեցին մի շարք գործնական ցուցումներ: Ունկնդիրները շատ գոհ մնացին դասախօսութիւններից. վերջում տեղի ունեցաւ զրոյց զանազան հարցերի մասին:

Մեզ հաղորդում են, որ ջութակահար Գ. Դունթեանը առաջիկայ սեպտեմբեր ամսին մտադիր է արտասահման մի տուրնէ կատարել: Դունթեանը Վեհափառ Կաթողիկոսի օծման առիթով, սեպտեմբերի 13-ին, լինելու է էջմիածնում, ուր կը տայ մի կօնցերտ, երբ ի միջի այլոց կը նուագէ Վեհափառ Կաթողիկոսին նուիրված կոմպոզիցիան՝ «Հայ ու հոգին» անունով: Այստեղից նա կը մտնի Երևան, Կարս և Ալէքսանդրապօլ, ուր կը տայ մի-մի կօնցերտ: Իսկ աշնանը նա մտադրութիւն ունի յայտնի երգիչ Բ. Ամիրջանի հետ միասին շրջագայել և կօնցերտներ տալ հետևեալ տեղերում.—Գրօզնի, Վլադիկավկազ, Եկատերինօդար, Արմավիր, Ռոստով-Նախիջևան և այլն:

Ոստիկանութիւնը շրջագայելով արձանագրութիւններ է կազմում այն պանդոկատէրերի դէմ, որոնք առանց վկայականի օղի են վաճառում իրանց խանութներում:

Սանիտարական բժշկական խորհուրդը իր վերջին նիստում որոշեց խնդրել քաղաքային վարչութեանը քաղաքային ջրանցքից ջուր բաց թողնել ազգաբնակութեան պէտքերի համար նաև կիրակի և տօն օրերը:

Կարգադրված է անասուններին մորթել նաև կիրակի և տօն օրերը:

Վրաց-իմերէթական սինոդական գրասենեակում էկզարխի պաշտօնակատարի նախագահութեամբ քննվեց 6520 րուբլին անյայտացնող Գզելիէվ քահանայի գործը: Ժողովը վճռեց մի շաբաթ ժամանակ տալ Գզելիէվ քահանային, որպէսզի նա վերադարձնէ իւրացրած դրամը, իսկ հակառակ դէպքում, զրկելով նրան քահանայական կոչումից, յանձնել մարմնաւոր իշխանութեան ձեռքը:

Թիֆլիսի ոստիկանապետի խնդրքի համաձայն, քաղաքային վարչութիւնը թոյլ է տուել ձիերի վաճառքը Երևանեան հրապարակից տեղափոխել Վերայի հրապարակը:

Ռուսաց սինոդը տեղեկացրել է Թիֆլիսի հոգևոր սեմինարիայի վարչութեան, որ ուղղափառ հոգևոր սեմինարիայի հին շէնութիւնը Պուշկինեան փողոցում եթէ այնպէս անպէտքացել է, որ անհնարին է որևէ հաստատութեան վարձու տալ, այն ժամանակ կարելի է ծախել նրան աճուրդով և գոյացած դրամով ծածկել Վակէում նոր կառուցված շէնքի ծախքերը:

Թռչնապահութեան ընկերութեան Թիֆլիսի բաժանմունքը այս տարվայ հոկտեմբեր ամսին կազմում է 4-րդ հերթական թռչնապահութեան ցուցահանդէսը Թիֆլիսում:

Վրաց էկզարխութեան ժամանակաւոր կառավարիչ Գէորգի արքեպիսկոպոսը օգոստոսի 12-ին մեկնեց Բօրժօմ:

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը օգոստոսի 10-ին վերջացրեց 1910 թւի քաղաքային ելևմտի նախահաշուի քննութիւնը, առանց ժողովրդական կրթութեան և քաղաքային պատրոէքների ծախքերի նախահաշիւներից, որոնք ներկայումս քննվում են դումայական սասաժողովներում մէջ: Այդ նախահաշիւները կը ներկայացվեն գալիք շաբաթ, որից յետոյ դումայական մասնաժողովը կը ձեռնարկէ նախահաշուի քննութեան յօդուած առ յօդուած:

Բագուի և Գանձակի նահանգներում հացի, բամբակի բերքը այս տարի չափազանց առատ է: Ցանքերը չը փչացան մորեխից:

Թիֆլիսի ժամ. գեն.-նահանգապետի որոշմամբ, վրաց «Դրօէբա» լրագրի խմբագիր Ի. Ս. Ագուլաձէն, մամուլի պարտադիր որոշումները խախտելուն համար, ենթարկվում է 200 րուբլի տուգանքի կամ 2 ամսով բանտարկութեան:

Թիֆլիսի ժամ. գեն.-նահանգապետի կարգադրութեամբ, «Тифлисскій Листокъ» լրագրի խմբագիր Խաչատուրովը մամուլին վերաբերեալ պարտադիր կանոնները խախտելուն համար ենթարկվել է հարիւր րուբլի տուգանքի կամ 2 շաբաթով բանտարկութեան:

«Աշխատանքի բորսայի» վարչութիւնը դիմել է բոլոր հաստատութիւններին, խնդրելով ծառաներ և աշխատողներ վարձելու դէպքում դիմել վարչութեանը: Վարչութեան նպատակն է դրանով ընդլայնել ընկերութեան գործունէութեան շրջանը:

Թիֆլիսի գեն.-նահանգապետը դ. Մ-ի Բեսսինսկին քաղաքագլխի պաշտօնակատար Ալ. Խատիսեանի անունով մի նամակ է ուղարկել, որով ցաւ է յայտնում, որ անկարող եղաւ ներկայ գտնվել Զուբալովեան անուան երեխաների հիւանդանոցի հիմքը դնելուն և շնորհաւորում է քաղաքին, որ ձեռք բերեց այդպիսի օգտակար և անհրաժեշտ հաստատութիւն:

Օգոստոսի 10-ին տեղի ունեցաւ Ժողովրդական համալսարանների ընկերութեան վարչութեան նիստը: Որոշվեց օգ. 15-ին Բօրժօմում զբօսանք կազմակերպել ընկերութեան միջոցները շատացնելու համար. խնդրել համակրողներից զբօսանք տալ նաև Մանգլիսում: Հասարակական ընթերցումների սկիզբը որոշվեց օգ. 20-ը: Առաջին դասախօսութիւնը կը կարդացվի Զուբալովեան ժողովրդական տանը:

Այս տարի ևս, նախկինների նման հողային բարեկարգիչ աշխատանքների համար յատկացրված է 125,580 ր.: («Л.»)

Երևանի նահանգապետը հաղորդել է բանտային գլխաւոր վարչութեան, որ աքսորական Համայեակ Բաբայեանին արձակելու գործի քննութիւնից յետոյ բանտապահ Սօսնիցկին յանձնված է դատարանին:

Երևանի նահանգի Բիվրա գիւղում գտնվող պօստային բաժանմունքը փոխադրված է նոյն նահանգի Շախտախտի գիւղը:

Շուշու գաւառում ոստիկանութիւնը կալանաւորել է Խաչի կօշկակարի որդուն, որ քաղաքագլուխ Քալանթարեանի ընտանիքի վրա մահափորձ կատարողներից մինն է: Նրա ուսը վիրաւորված է գնդակով:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

11 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Բժշկական գլխաւոր տեսչի գիւանը օրէնքի մի նախագիծ է մշակել ննջեցեալներին թաղելու և դիահերձարան հիմնելու մասին: Նախագծի համաձայն, ի միջի այլոց այժմ գործադրվող երեք-օրեայ ժամանակամիջոցը, որի լրանալուց յետոյ թոյլատրվում է ննջեցեալի թաղումը, փոխարինվում է երկօրեայ ժամանակամիջոցով:

Օրվայ ընթացքում խօլերայով հիւանդացան 29, մեռան 12 մարդ:

ՌԵՎԷԼ: Եկաւ անգլիական «Կօրնվալ» յածանաւը:

ԵԿԱՏԵՐԻՆԲՈՒՐԳ: Ուրալի հիւսիսում ձիւն եկաւ:

Եւ զղջալու ոչ մի պատճառ չունեցայ:

Թէ Ստօկհօլմում և թէ այլ քաղաքներում և գիւղերում ինձ շատ անգամ է պատահել փողոցներում տեսնել հեծանիւներ և նոյնիսկ կապոցներ փողոցում դրված, որոնց տէրերը գնացել էին ներս կամ մի որևէ ուրիշ տեղ. և ոչ ոք նրանց դրածին ձեռք չէր տալիս:

Ես յիշում եմ մի պատմութիւն, որ լսել եմ շատ տարիներ առաջ և որ շատ բնորոշ է:

Ռուսաստանից եկած մի բարձր աստիճանաւոր զարմանքով հարցնում է մի շվեդական բարձրաստիճան պօլիցիականի.

— Բայց սա ինչպէս է, որ դուք ձեր երկրի մէջ անցագիր չէք պահանջում:

Շվեդացին պատասխանում է.

— Կարգին մարդկանց համար անցագիրն աւելորդ է, իսկ գողերին մենք առանց անցագրի էլ կարողանում ենք գտնել ու բռնել:

Եւ ի հարկէ ոստիկանութեան արթնութիւնն ու պարտաճանաչութիւնն է պատճառը, որ նոյն իսկ գիւղերում պարիսպներ և պահապաններ չը կան:

Մի երկու ամիս առաջ, երբ հազարաւոր անգործ բանւորներ երկրի զանազան կողմերում գործ էին որոնում, գործադուլների պատճառով քաղցած մնացածներից մէկը գնում է և մի կիրակի օր պաշտամունքի ժամանակ, երբ հարիւրաւոր հեծանիւներ առանց հսկողի թափված էին մի գիւղական եկեղեցու բակում, դրանցից մէկը վերցնում է ու ծլկում է:

Միայն մի հեծանիւ էր գողացված. սակայն ամբողջ երկրի մամուլը դայրոյթով լցված՝ բարքերի ապականութեան մասին երկար յօդուածներ էր գետեղում իր սիւնակներում: Միայն մի հեծանիւ:

Իսկ մեր Կովկասում:

Սակայն վերջերս կարծէք թէ այդ ապահովութիւնն սասանւել է թուլանալ: Գործադուլներ, արհեստով գողեր բացակայում են. սակայն անգործութիւնը, յաճախ կրկնվող գործադուլները, գործի պակասութիւնը ստիպել են ոմանց ձեռք մեկնել ուրիշի ունեցածին: Բայց բացառութիւն են կազմում այն դէպքերը, երբ գողը կարողանում է անյայտ մնալ: Ոստիկանութիւնը զարմանալի ճարպիկութեամբ և հմտութեամբ շատ շուտով բռնում է այդպիսիներին:

Անշուշտ այդ ապահովութեան մի հետևանքն է նաև այն հանգամանքը, որ ամենուրեք թէ խանութներում, թէ ճաշարաններում, թէ հիւրանոցների և թէ նոյնիսկ բաղնիքների մէջ ծառայողները կանայք են: Ստօկհօլմի և այլ քաղաքների ու գիւղերի մէջ կարող էք գտնել հազարաւոր խանութներ, որտեղ միայն կանայք կան: Կանայք՝ մանուֆակտուրային խանութներում, կանայք՝ մանրավաճառներ, կանայք՝ պտղավաճառներ, կանայք՝ ձկնավաճառներ և կանայք՝ նոյնիսկ մսավաճառներ:

Ես երբեմն շուարած ինքս ինձ հարցրել եմ. ապա ինչ են անում տղամարդիկ:

Նրանք էլ ի հարկէ աշխատում են իրանց համար մի գործ գտնել: Բայց հասկանալի է, որ այս մրցման մէջ կանայք աւելի յաղթող են հանդիսանում, որովհետև կարողանում են աւելի քիչ ռոճիկով բաւականանալ:

Անշուշտ տպաւորութիւններիս անցեալ գլուխներից մէկում յիշված մեծ գաղթականութեան պատճառներից մէկն էլ առհասարակ մէջ եղած այս մրցումն է՝ կանանց և տղամարդկանց մէջ:

Բայց այդ պարագան ունեցել է նաև մի ուրիշ աչքի ընկնող ազդեցութիւն ժողովրդական կեանքի վրա, և դա ամուսնութեանց թիւ նուազելն է: Տարէ-տարի աւելի ու աւելի շատ երիտասարդներ են համոզվում թողնել միայնակ կեանքը և ամուսնանալ:

Կանանց և մարդկանց մէջ եղած մրցման շնորհիւ երիտասարդներն ստիպված են համարեա նոյն ռոճիկներով բաւականանալ, ինչ որ ստանում է մի միայնակ օրիորդ և որ հազիւ է բաւականանում նրա անձնական ծախքերը հոգալու: Այդ պատճառով նա չէ համարձակվում ամուսնանալ իր փոքրիկ ռոճիկով, եթէ յոյս չէ ունենում, որ իր կինը կարող է ծախքի մի մասն իր վրա վերցնել:

Հազարներով օրիորդներ իրանց ամբողջ կեանքն անցնում են այս և այնտեղ ծառայելով: Հազարաւոր երիտասարդներ և միջահասակներ զրկված են ամուսնանալու հնարաւորութիւնից:

Եւ այս դրութեան վատ հետևանքները ծածկել կամ ուրանալ չէ լինում. ապօրինի ծնունդների տոկոսը շարունակ բարձրանում է:

Այս անբնական դրութեան առաջն առնելու համար շատ զանազան միջոցներ են առաջարկված, բայց մինչև այժմ անօգուտ: Պարլամենտի անդամներից մէկը մի քանի տարիներ առաջ գրեց, որ եթէ օրիորդները թողնեն առևտրական և սեփական աշխատանքով ապրելու ասպարէզը, որպէսզի այդ տեղերը գրաւեն երիտասարդները, կարող են վստահ լինել, որ իրանց 90% շատ շուտով «տիկին» տիտղոսը կը ստանան. իսկ մնացեալ 10% այդ ընտանի տներում կատարելու բաւական գործ կունենան, մինչև որ ամուսնանալու հերթն իրան էլ հասնի:

Դա անշուշտ արմատական մի միջոց կը լինէր: Մ. Դերձակեան

(Վերջը միւս անգամ)

ՕԴԵՍՍԱ։ Ոստիկանութիւնը երեան հանեց կեղծ ստացագրեր, որոնցով մեծ գումարի ապրանք է ստացված քաղաքային վարչութեան ծառայողների սպառողական ընկերութեան խանութից։ Ձերբակալված են 4 հոգի, որոնցից մինը քաղաքային ջրանցքի ծառայող է։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Ստորջրեայ «Կամբալա» նաւի խորտակման տեղը մեկնեցին ազատարար նաւակները։

ԿԱԼՈՒԳԱ։ Պետական Խորհրդի անդամ գեմստվօյի կողմից վերստին ընտրվեց գաղտնի խորհրդական Եանովսկին։

ՆԻԺՆԻ-ՆՈՎԳՈՐՈԴԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ։ Բացվեց առեւտրական միջնորդների ներկայացուցիչների երկրորդ ռուսական համագումարը։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՃԻՒՂԸ

Արժէթղթերի կուրսերը
12 օգոստոսի

I	կ. Ներք. փոխ. խ. տոմս.	433 ր. — կ.
II	» » »	333 ր. — կ.
III	Ազնուակ. բանկ. »	293 ր. — կ.
4%	Պետական րենտա	88 ր. — կ.
5%	Պետ. Ազնու. բանկ գր. թ.	96 ր. 50 կ.
4½%	» » »	88 ր. 25 կ.
4%	» » » »	82 ր. 25 կ.
3½%	» » » »	78 ր. 50 կ.
5%	Գիւղ. հող. բան. վկ.	96 ր. 50 կ.
5½%	» » » »	88 ր. 25 կ.
4%	» » » 0	82 ր. 50 կ.
5%	Ներքին փոխառ. 1905 թ.	
	I հրատ.	100 ր. 25 կ.
5%	» » II հրատ.	100 ր. 25 կ.
5%	Արտաք. » 1906 թ.	100 ր. 50 կ.
5%	» » 1908 »	100 ր. 25 կ.
4%	Պետական գանձար.	100 ր. — կ.

Օտարերկրեայ դրամների կուրսը

Լոնդոն 10 ֆ. ստեր.	94 ր. 65 կ.
Բեռլին 100 մարկ	46 ր. 30 կ.
Փարիզ 100 ֆրանկ	37 ր. 60 կ.
Թաւրիզ 100 դրան	18 ր. — կ.
Կ. Պոլիս 10 լիրա	8 ր. 65 կ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9½—11 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.

Ա. Մ. ՓՈՒԴԻՆՈՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

Ն. Վ. ԱԼԲՐԵԽՏ—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.։

Օ. Վ. ԳԵՏԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ

Օ. Վ. ԳԵՏԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։

Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

[illegible]

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Տ. ԳԷՈՐԳԻԵՒԵԱՆ

Աչքի հիւանդութիւններ

Ընդունելութիւն ամեն օր
Առաւօտեան ժամը 10—1
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վելիամինովսկայա փող. № 8
(օ. մ.) 783. 100—1

ԲԺԻՇԿ

Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւններ, առանձնապէս ստամոքսի և աղիքների հիւանդութիւններ։

Հիւանդների ընդունելութիւնը: 12—1 առաւօտեան, 5—6 երեկոյեան

Միքայէլեան փող., № 36, տ. Ճաւճանիձէի։
100—3

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յ. Դաղբաշեան

1. Լիակատար ռուս-հայ բառարան։ Գինը 8 ր., կազմով 9 ր. և աւելի՝ նայած կազմին։

2. Լիակատար հայ-ռուս բառարան։ Բաժանորդագինը 5 ր., առաջին բառարանիս բաժանորդների և գնորդների համար 4 ր.։ Գրավաճառների մօտ բաժանորդ չը գրվել։

3. Գրպանի ռուս-հայ բառարան։ Բաժանորդագինը 2 ր. 50 կ.։

4. Ռուսերէն այբբենարան։ Գինը 25 կ.։

Դիմել՝ Тифлисъ, Хачатуру Теръ-Хачатрянъ, Темные Ряды և հեղինակին՝ С.-Петербургъ. А. Дагбашяну. До востребованія.
(ե. հ.) 2—1

Լոյս տեսաւ

„ԴԱՍՐՆԿԵՐ“

Առաջին տարի
Այբբենարան-ընթերցարան

[illegible]

Կազմեցին

Ա. ՉԻԼԻՆԳԱՐԵԱՆ, Ն. Տ. [illegible], [illegible]

[illegible]

Գինն է 50 կ.

Գումարով առնողներին 20 տոկոս զեղչ։ [illegible]
(օ. մ.) 10—3

Լոյս տեսաւ

ԴԻՐԻԳՐ ՎԱՆՑԵԱՆԻ

„Հայ նկարներ“

[illegible] (384 էջ).

Գինն է 1 ռուբլի

Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներին։

Մամուլի տակ է «ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ», պատկերազարդ, բարեփոխված, Գ. տպագրութեամբ։ (հ. կ.) 734. 10—4

ԾԱԽՎՈՒՄ Է
«ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
ՅՕԳՈՒՏ

ԱԴԱՆԱՅԻՆԵՐԻ

Եապօնական գեղանկար և բազմագոյն լուսանկարներ, հատը 60 կ.։

Դիմել գրասենեակին, Սերգիեվսկայա տ. № 5
(ե. հ. կ.) առ. 770. 10—2

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
Զուբալովի անուան
Այսօր, օգոստոսի 13-ին
լինելու է

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Արքունական Թատրոնի նախկին արտիստ

ԲԷԳԼԱՐ ԱՄԻՐՋԱՆԻ

Մասնակցութեամբ օր. օր. Լավրովսկայաների, Միխէեվայի, Նիկոլաեվայի և պ. պ. Նիկոլաևի և Զարովի։

Սկիզբն է երեկոյեան 8½ ժամին
Տեղերի գինը 4 կոպէկից մինչև 50 կ.
(ե. հ.) առ. 769. 2—2

Տպագրվում է և մինչև օգոստ. 20-ը լոյս կը տեսնի

Քաղաքակրթութեան տարերը
և
Հայկական առասպելներ
43 նկարով եւ մի քարտէզով

Ծխ.-դպ. Գ. բաժ. պատմ. դասագիրք.
Կազմեցին
Կար. Միրիմանեան և Աշ. Թումանեան
(2,11,16) 727. 3—3

Եալթայի Հայոց ծխ.-եկ. երկսեռ միացեալ միդասեան ուսում. նարանը որոնում է ՄԻ ՑԵՆԶԱՒՈՐ ՈՒՍՈՒՑԻՉ. աւանդելու է հայոց և ռուսաց լեզուները. Թւաբանութիւն և երգեցողութիւն 2 դաս, շաբաթական ընդամենը 24 դաս. ցանկացողները դիմելու են ուղղակի Հոգաբարձութեան։

Ի դիմաց Հոգաբարձութեան
Գանձապահ՝ Յ. Խալխեան
Քարտուղար՝ Գ. ք. Տուրքայեան
767. 4—2

Թելաւի ս. Գայիանեան եկ.-ծխ. երկսեռ դպրոցի համար հարկաւոր է Թեմականաւարտ մի ուսուցիչ

Շաբաթական 24 դաս (կրօն. 9, երգ. 8 բնակ. գիտ. 6, վայելչ. 1) և պիտի պատրաստէ ու ղեկավարէ երգեցիկ խումբ եկեղեցու համար։ Ռոճիկ 560 ր.։

Դիմել՝ Телавъ, старшему учителю А. Ротиняну.
(11,13,15) 766. 3—2

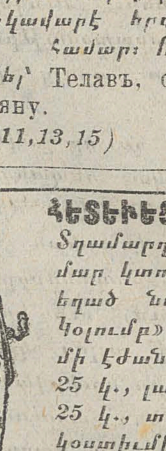

ՀԵՏԵՒԵՑԷՔ ՄՕԴԱՅԻՆ

Տղամարդկանց հագուստի համար կտորեղէնների շրջանում եղած նորութիւնը «Շէվիոտ Կոլումբ» կտորն է։ Այնպիսի մի էժան գնով՝ այն է 5 ր. 25 կ., լաւ տեսակինը 6 ր. 25 կ., տղամարդկանց ամբողջ կոստիւմի համար, 4¼ արշին, կտորը ոչնչով չէ զանազանվում արշինը 5—6 ր. արժեցող նոյնատեսակ կտորից և ունի նրա բոլոր յատկութիւնները, այն է՝ գերազանց ամրութիւն, գործնականութիւն և շքեղութիւն։ Գոյները՝ սև-մուգ, կապոյտ, շագանակագոյն, ողորկ-ձիթագոյն, կամ թէ նոյն գոյները՝ բծերով։ Ուղարկվում է պօստով, վերադիր վճարով և առանց կանխավճարի։ Երեք կամ աւելի կտոր պատուիրելուց՝ իւրաքանչիւր կտորին ձրիաբար կցվում է հարկաւոր քանակութեան աստառը։ Առանց ռիսկի, լրիւ երաշխաւորութիւն, եթէ կտորը չը հաւանվի՝ յետ է վերցվում։ Պահանջ. խնդրում հասցեագրել՝ Въ фабрику шерстяныхъ издѣлій ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ г. Лодзь № 15. И. Թղթակցութիւնները ռուսերէն լեզուով։
(В. 29643) 389. 1—3

Լոյս տեսաւ

Նոր Այբբենարան

(օրգանական մեթոդով)

Գինն է Ուսուցչականը 75 կ.
» Աշակերտականը 15 կ.

Պահեստը Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան մէջ է։

Սեդրաք Մանդինեան
777. (հ.) 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԸ

կատարում է բոլոր ստացած պատուէրները, կարելոյն չափ, առանց յետաձգելու։ Գրավաճառներին, ուսումնարաններին և կրթական հաստատութիւններին որոշ զեղչ է լինում։ Խնդրում է այն հեղինակներին և հրատարակիչներին, որոնք կը ցանկանային իրանց երկերի կամ հրատարակութիւնների վաճառումը լիովին կամ մասամբ յանձնել այդ գրատանը, ուղարկել ոսպէս նմուշ, մի օրինակ, և պայմանները։ Լիովին ընդունվում են միմիայն դասագրքերը։ Դիմել՝ Въ Тифлисъ, Центральной книжной торговлѣ.
(հ.) 751. 5—1

Ախալցխայի ԵՂԻՍԱԲԷԹԵԱՆ ՕՐ. ԴՊՐՈՑԻ համար հարկաւոր է մի աւագ վարժուհի շաբաթական 12 դասով, տարեկան 700 ր. ռոճիկով։ Աւագ վարժուհուն պէտք է ընտրէ ուսուցչական խումբը, որն արդէն կազմված է և ընտրված ուսուցիչ-ուսուցչուհիներին ուղարկված է հրաւէր։

Նաև հարկաւոր են Կարապետեան տղայոց դպրոցի համար ուսուցիչներ. 1) հայոց լեզուի 24 դաս, 600 ր., 2) ռուսաց լեզուի, ռուսաց պատմութեան և Ռուսաստանի աշխարհագրութեան 24 դաս, 600 ր., 3) նկարչութեան և երգեցողութեան 24 դաս, 540 ր. և 4) ռուսաց լեզուի, ռուսաց գրութեան 10 դաս և վերակացութիւն 430 ր. ռոճիկով։ Ցանկացողները պէտք է դիմեն հոգաբարձութեանը մինչև օգոստոսի 20-ը։
781 3—1 (հ. ու. գ.)

Տպագրվում է
և պատրաստ կը լինի մինչև օգոստոսի 15-ը

Իրաւաբանական դասերը:

Դադարեցնում եմ բաժանորդագրութիւնը։

Գրքի գինը 1 րուբլի. հատով պատուիրողը ճանապարհածախք չէ վճարում։

Գումարով գնողն իր ճանապարհածախսով ստանում է զիջումով։

10 օրինակի համար 20%
20 » » 25 »
30 » » 30 »

Առանց կանխավճարի պատուէրներ կարող են տալ միայն իմ նախկին աշակերտները։ Սեդրակ Մանդինեան

Тифлисъ. Могнинская 4.
(օ. մ.) 746. 6—5

Լոյս տեսաւ
Յովհ. Կոստանեան

„Նոր Խարայէլի Սաղմոսներ“

(Տաճկական սարսափներ)

Դիմել՝ «Գուտտենբերգ», կենտրոնական և գաւառական գրավաճառներին։
(օ. մ.) 722. 6—5

Առաջիկայ ուսումնական տարվայ սկզբից

Թաւրիզում կը բացվի

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԱԿԱՆ

Կենտրոնական դպրոց

երրորդ և չորրորդ դասարաններով (երկսեռի համար), մօտաւորապէս Գէորգեան ճեմարանի և թեմական դպրոցների ծրագրով։ Հրաւիրվում են համալսարանաւարտ ՏԵՍՈՒՉ, ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ բարձրագոյն կրթութեամբ և ՄԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻ միջնակարգ կրթութիւն ստացած։

Պայմանների մասին դիմել՝ Манглисъ, Ջիբրայիլ Բուդաղեանց, Воронцовская ул. дача Гульвердова.
(ե. հ. շ.) 752. 6—3

ՀՈՆՈՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԷՐ) ԴԷՄ
ՆՈՐ-ՄԻՋՈՑ—SALO

„ՊԻԶԻԼԻՆ“

Ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է իբրև հաստատուն միջոց։ Գործադրելու ձեռնարկը կցված է տրկոփին։ Իսկականը մետաղեայ արկղներում, հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։

Միաժամանակ յաւ է ներգործում քէ սուր եւ քէ յարտեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում եւ կարճ ժամանակի ընթացքում վերացնում է ամենայամառ ընթացքը։

ՊԱՀԵՍՏԸ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека Б. Конгейма.

Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհածախքը պօստային սակագնով։

Գտնվում է դեղատներում։ Մեծաքանակ վաճառքի համար—դեղավաճառանոցային պահեստներում։
(հ. կ.) (П. 88623) 540. 60—19

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐ. ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱԽԱՍՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ ԳՏՆՎՈՂ

ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

Հեղինակ «Առևտրական, գործարանական և նաւթարդիւնաբերութեան հաշւապահութեան ձեռնարկի», որ ֆինանսների մինիստրութեան ուսումնասիրական բաժնի կողմից ընդունված է իբրև օժանդակ ձեռնարկ առևտրական դպրոցներում և նրանց գրագարաններում։

ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ ԵՆ

ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ անձանց, գործնական ձևով հաշւապահութիւն և ուրիշ մասնագիտական առարկաներ։

Կուրսերում բացի սովորական մասնագիտական առարկաներից աւանդվելու են ձրիաբար քաղաքական տնտեսութիւն (политическая экономія) և որոշ վճարով կամաւոր սղագրութիւն (стенографія)։

Ընդունելութիւնն ամեն օր, ժամը 4-ից մինչև 7-ը երեկոյեան, 9-ից մինչև 10-ը առաւօտեան։ Պարապմունքները սկսվելու են 1909 թ. սեպտ. 15-ից պարբերաբար ամեն 4 ամիս, ամենայն օր ճաշից յետոյ։ Ծրագիրն ուղարկվում է ձրի։

Դասընթացքը աւարտողներին տրվում են, ֆինանսների մինիստրութեան թոյլատրած ծրագրի համաձայն, ատտեստատներ։

Դրանից անկախ՝ բացված են քիչ պատրաստականութիւն ունեցող անձերի համար առանձին լրացուցիչ և կրկնողութեան կուրսեր ռուսաց լեզուի և թւաբանութեան համար։

Ցանկացողներին խնդրում են դիմել գրաւոր կերպով կամ անձամբ կուրսերի հիմնադրին Թիֆլիսում. Н. В. Абраамяну. Николаевская ул.. № 22. Телефонъ № 744. ամենայն օր։

Վերևում յիշված ձեռնարկը ծախվում է Ռուսաստանի բոլոր գրավաճառանոցներում։ Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու։ Գինն է 3 ր. 50 կոպէկ։
(կ. ե. հ.) 710. 20—7

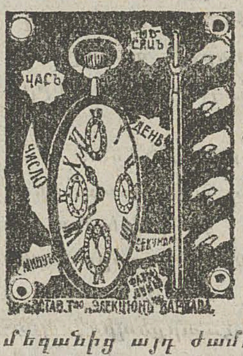

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ!!!

Ծոցի ժամացոյց մշտական օրացոյցով։

Այդ ժամացոյցը ցոյց է տալիս օրը, ամսաթիւը և ամիսը։ Գիշերվայ իւրաքանչիւր 12 ժամին սլաքները աւտոմատիկ կերպով թռիչք են անում և ցոյց են տալիս եկող օրը և ամսաթիւը։ Բացի դրանից, այդ ժամացոյցը «ԱՆԿԷՐ» է, 15 քար. ընթացքով, սև պողպատից, լարվում է 40 ժամը մի անգամ, մետալ. ցիֆերբլատով և ուղիղ ընթացքով։ Գինը միայն 4 ր. 50 կ., 2 հատը 8 ր. 50 կ.։ Ուղարկվում է վերադիր վճարով և առանց կանխավճարի, 6 տարվայ երաշխաւորութեամբ։ Առաքումը 1 հատից մինչև 4 հատը 40 կ. (Սիբիր 75 կ.)։ ՄԵՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ Է! էժան ժամացոյցների ետևից մի ընկնէք, այլ բերել տուէք մեզանից այդ ժամացոյցը և դուք մեզանից միշտ շնորհակալ կը մնաք։ Մոդային փոքրիկ շղթաներ իսկական նոր ոսկուց, գեղեցկաշէն բրելոկով 75 կ. և 1 ր. 50 կ., երկու հատը 2 ր. 50 կ. և 3 ր. 50 կ.։ Խնդրում ենք վերաբերվել մեզ կատարեալ վստահութեամբ, իսկ մենք համարձակվում ենք հաւատացնել ձեզ, որ ամեն ջանք գործ կը դնենք ապագայում ևս արդարացնել մեզ այնքան յաճախ արտայայտված վստահութիւնը և շնորհակալութիւնը։

Հասցէն՝ Штрумфельдъ, Варшава, Св. Креста 48, Отд. 23.
(օգ. 13, 26) (В. 44247) 694. 3—1

„ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ“

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

~ ՌԻԳԱՅՈՒՄ ~

1897 թ. 1888

Անդրկովկասեան ֆաբրիկայի պահեստ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

ՍՕԼՕԼԱԿՍԿԱՅԱ ՓՈՂ., № 4

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ Է ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՀԱՏՈՎ

Կառքերի համար ըեզինի շիններ.

Աւտոմոբիլների համար պնէվմատիկ շիններ. «ԱԼՄԱԶ» (կարմիր).

Վելօսիպեդների համար պնէվմատիկ շիններ.

Աւտոմոբիլ-օմնիբուսների համար խիտ-ըեզինի շիններ.

«ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ արդիւնաբերած շիները երկար տարիների ընթացքում ճանաչված են իբրև առաջնակարգ և բարձր են կանգնած արտասահմանեան ամենալաւ ֆաբրիկաների շիներից, որի համար վկայում է ոչ միայն նրանց վերաբերմամբ եղած խոշոր պահանջը Ռուսաստանի սահմաններում, այլ և գլխաւորաբար մեծ քանակութեամբ արտասահման արտահանելը։

Հատավաճառութիւն աշխարհի ամենալաւ

ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐԻ

„ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ“

(№ 3) 25—19